

עיתונות

שובו של חואן פרון לשלטון בראי העיתונות העברית:
ארגנטינה, ישראל והיהודים, 1973–1974

רענן ריין

מבוא

שובו של חואן דומינגו פרון (Perón) לשלטון לאחר גלות ממושכת עורר בלב רבים תקווה להחזרת היציבות הפוליטית בארגנטינה. מאז הודח בהפיכה צבאית בספטמבר 1955 ניסו משטרים פוליטיים שונים – אזרחיים וצבאיים, דמוקרטיים ואוטוריטריים – להבטיח יציבות ופיתוח תוך כדי הדרת הפרוניזם ותומכיו מן המערכת הפוליטית.¹ מפרון, שהפך את כללי המשחק הדמוקרטי בתקופת נשיאותו, נשללה הלגיטימיות הפוליטית, וגם מן התנועה הפרוניסטית – שעמוד השדרה שלה נותר מעמד הפועלים, שנשאר נאמן לפרון – נשללה הלגיטימיות הזאת. כל הנסיונות הללו עלו בתוהו ולו בהפיכות צבאיות, באלימות פוליטית ובדיכוי ממלכתי, ובתוך כך הלך והעמיק השסע בחברה הארגנטינית בין המחנה הפרוניסטי למחנה האנטי-פרוניסטי.² פרון עצמו מצא מקלט בכמה מדינות באמריקה הלטינית (הוא התגלגל מפרגוואי השכנה לפנמה, לוונצואלה ואחר-כך לרפובליקה הדומיניקנית), שאחדים משליטיהן חלקו לפחות היבטים מסוימים של תפיסתו הפוליטית, אולם את כולן נאלץ

* אני מבקש להודות לאילון בראל, לאפרים דויד, לרפי מן ולעתליה שרגאי על הסיוע באיתור כמה מן המקורות לצורך כתיבת מחקר זה.

1. על העשור הפרוניסטי שהסתיים בשנת 1955 ראו: רענן ריין, פופוליזם וכריזמה, תל-אביב 1998; Ricardo del Barco, *El régimen peronista, 1946-1955*, Buenos Aires 1983; Félix Luna, *Perón y su tiempo*, I-III, Buenos Aires 1984-1986; Hugo Gambini, *Historia del peronismo*, I-II, Buenos Aires 1999; Juan Carlos Torre, *Los años peronistas (Nueva Historia Argentina, VIII)*, Buenos Aires 2002

2. על ההיסטוריה הפוליטית והמאבקים החברתיים בתקופה זו יש ספרות נרחבת. ראו למשל: Daniel James, *Resistance and Integration: Peronism and the Argentine Working Class, 1946-1976*, Cambridge 1988; Juan Carlos Torre and Liliana de Riz, 'Argentina since 1946', in: Leslie Bethell (ed.), *Argentina since Independence*, Cambridge 1993, pp. 243-363

לעזוב בעקבות הלחץ שהפעילו ממשלות ארגנטינה השונות על מארחיו או מחמת התקוממות נגד המשטרים הרודניים שהעניקו לו מקלט. בתחילת שנות השישים של המאה ה־20 עקר לספרד ושם התגורר בחסות הדיקטטורה של הגנרל פרנסיסקו פרנקו. ההדרה הנמשכת מן החיים הפוליטיים של התנועה הפוליטית־החברתית הגדולה בארגנטינה תרמה להקצנת עמדות של חלק מן המחנה הפרוניסטי, וזו באה לידי ביטוי ביחסי עבודה סוערים, בהפגנות ומחאות ובהופעתן של תנועות גרילה. באווירת המלחמה הקרה ובצל החרדה מהשפעותיה האפשריות של המהפכה הקובנית על המאבקים החברתיים ברחבי היבשת גבר החשש בקרב מפקדי הצבא והאליטות השליטות מפני גלישה שמאלה של הפרוניזם. בנסיבות אלה נדמה שהדרך היחידה להבטיח סדר ויציבות ברפובליקה דרום אמריקנית זו היא באמצעות התרת שובו של הגנרל הזקן מן הגלות, בתקווה שהמנהיג בן ה־78 אוהו במפתח לישועה. מובן שאלה היו תקוות מופרות. הדיפלומט הישראלי יעקב צור, שכיהן כשגריר הראשון של ישראל בבואנוס איירס בזמן נשיאותו הראשונה של פרון (תוארו הרשמי היה אז ציר), פגש בו ערב שובו מן הגלות בספרד של פרנקו. צור הופתע לראות את הרישום שהותיר חלוף השנים בגנרל הזקן:

לא ראיתיו עשרים שנה. זכרתיו במדי קצין, זקוף, בטוח בעצמו, מחייך וחושף את שיניו הלבנות. אודה ואתודה, כי נרגש הייתי לקראת הפגישה. [...] עתה עמד לפני ישיש, כפוף, לבוש חלוק־בית. בן שבעים ושמונה שנים היה, אך בעיני נראה זקן, עייף וחולה, העומד מעבר לגבורות. [...] החלטתי לא להאריך בשיחה. האדם נראה חולה ושובר, מעורר רחמים.³

מאמר זה מבקש לבחון את דימוים של פרון ושל הדוקטרינה הפרוניסטית בעיתונות הישראלית בפרק הזמן שבין שובו לארגנטינה ביוני 1973 לבין מותו ועלייתה לשלטון של רעייתו השלישית, איסבל מרטינס דה פרון, ביולי 1974.⁴ במסגרת זו ייבחנו במיוחד שובו של פרון לבואנוס איירס לאחר 18 שנות גלות, בחירתו המחודשת לתקופת כהונה שלישית בבחירות דמוקרטיות, בספטמבר 1973, ומותו ביולי 1974. כמו כן ייבחנו בקצרה ההשלכות של אירועים אלה על הקהילה היהודית בארגנטינה ועל יחסי ישראל-ארגנטינה, כפי שנתפסו בעיני העיתונאים בני הזמן.⁵

3. יעקב צור, כתב־האמנה מס' 4, תל־אביב 1981, עמ' 212.

4. לדיון בתהפוכות הפוליטיות של שנים אלה ראו: רענן ריין, 'הנס שלא התרחש: שובו של הפרוניזם לשלטון בארגנטינה, 1973-1976', זמנים, 71 (קיץ 2000), עמ' 66-77; אפרים דויד, "חמישים הימים שלא זעזעו את ארגנטינה: השתלטות עובדים על מפעלים ומוסדות בימי הממשלה הפרוניסטית בשנת 1973", זמנים, 89 (חורף 2005), עמ' 98-107; Guido Di Tella, *Argentina under Perón, 1973-1976*, New York 1983; Liliana de Riz, *Retorno y derrumbe: el último gobierno peronista*, Buenos Aires 1987; Horacio Maceyra, *Cámpora/Perón/Isabel*, Buenos Aires 1983.

5. על יחסי ישראל-ארגנטינה בשנים 1948-1967 נתפרסמו כמה מחקרים. ראו: רענן ריין, ארגנטינה, ישראל והיהודים, תל־אביב 2002; Ignacio Klich, "The First Argentine-Israeli Trade Accord: 2002

החוקר הבוחן את דימויו של פרון בעיתונות הישראלית באותם החודשים אינו יכול שלא להיות מופתע מן השינוי שהתחולל בדימויו של המנהיג הארגנטיני משנות החמישים ואילך. משלהי שנות הארבעים ועד הדחתו בשנת 1955 לא היה דימויו של פרון בישראל חד-ממדי. בעוד בעיתונים מסוימים הוצג פרון בביקורתיות כשליט אוטוריטרי ודמגוגי, הרי באחרים הוצג כמנהיג שוחר רפורמות, הנהנה מתמיכה בקרב מגזרים רחבים בחברה הארגנטינית ובייחוד בקרב מעמד הפועלים. לא פחות חשוב מכך, פרון הצטייר בעיתונות העברית כידיד ישראל וכמי שיוזם שורת מחוות כלפי הקהילה היהודית של ארצו וכלפי המדינה היהודית.⁶ גם דימויה של רעייתו השנייה, אווה דוארטה דה פרון ('אוויטה' בפי המוני מעריציה), לא היה שלילי בהכרח. דימוי מורכב ורב-גוונים זה של פרון והפרונוזם בעיתונות העברית של המחצית הראשונה של שנות החמישים עמד בסתירה לדימוי השלילי והחד-ממדי שלהם בעיתונות האנגלו-אמריקנית ובקרב יהודי ארגנטינה וארצות-הברית.⁷ והנה בראשית שנות השבעים פינה הדימוי המורכב הזה את מקומו לדימוי שלילי יותר. הסיבה, לדעתי, ליחס המסויג יותר שהופגן כלפי הפרונוזם היתה כפולה. מחד גיסא, מאמצע שנות השישים החלו ניכרים כמה ביטויי אנטישמיות ואנטי-ישראליות הן בזרם הימני של הפרונוזם והן בזרם השמאלי שלו. גם בחלקים של הקונפדרציה הכללית של העובדים (Confederación General

Political and Economic Considerations', *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies*, 20, 39-40 (1995), pp. 177-205; Leonardo Senkman, 'El peronismo visto desde la legación israelí en Buenos Aires: sus relaciones con la OIA (1949-1954)', *Judaica Latinoamericana*, II, Jerusalem 1993, pp. 115-136. על היחסים בין שתי המדינות בשנים 1967-1976 לא נתפרסם עד כה שום מחקר של ממש. על יהודי ארגנטינה באותן שנים ראו: חיים אבני, *אמנציפציה וחינוך יהודי: מאה שנות נסיונה של יהדות ארגנטינה, 1884-1984*, ירושלים 1985, פרק ו.

6. רענן ריין, 'פרון, אוויטה והדוקטרינה הפרונויסטית בראי העיתונות העברית, 1949-1955', קשר, 20 (נובמבר 1996), עמ' 117-126. גרסה מורחבת ראו: ריין, *ארגנטינה, ישראל והיהודים*, פרק רביעי.

7. על דימויו של הפרונוזם בעיתוני המערב בשנות הארבעים התפרסמו מחקרים בודדים: Margaret O'Donnell, 'How Time and Newsweek Covered the Argentine Story in 1947', *Inter-American Economic Affairs* (Summer 1948), pp. 3-15; Irving G. Lewis, 'American Opinion of Argentina, 1939-1949', M.A. thesis, Georgetown University, Washington, DC 1951, esp. chaps. 6-9; Gwyn Howells, 'The British Press and the Peróns', in: Alistair Hennesy and John King (eds.), *The Land that England Lost: Argentina and Britain, a Special Relationship*, London 1992, pp. 227-245. עד כה לא התפרסם שום מחקר על דימויה של ממשלת פרון השלישית בכלי התקשורת האירופיים או האמריקניים. מחקר מרתק על שובו של הפרונוזם לשלטון לאור אחד מעיתוני ארגנטינה ראו: Claudio Panella, 'El retorno de Perón y el gobierno peronista visto por el diario La Prensa (1972-1974)', *Anuario del Instituto de Historia Argentina (La Plata)*, 2 (2001), pp. 215-250

(del Trabajo – CGT), שעמדה תחת הגמוניה פרוניסטית, נמצאו מגמות כאלה.⁸ מאידך גיסא, מדיניות החוץ של ארגנטינה כלפי הסכסוך המזרח-תיכוני החלה לנוע בהדרגה, לאורך המחצית הראשונה של שנות השבעים, לעבר מה שהצטייר כעמדות אוהדות יותר כלפי הערבים בכלל וכלפי הפלסטינים במיוחד.⁹ מכל מקום, גם מניחות וכן הכתבות והמאמרים שהתפרסמו בישראל בשנים 1973-1974 לא עולה דימוי חד-ממדי.

בטרם ננתח את הדימוי הזה ואת הסיבות לשינוי שהתחולל בו, מן הראוי לומר שהעיתונות הישראלית לא התייחסה לנשיאותו השלישית קצרת הימים של פרוץ באותה הרחבה שהיה אפשר לצפות לה במדינה שעניינים ארגנטיניים עוררו בה תמיד עניין רב יחסית, אם בשל קיומה של קהילה יהודית גדולה בארץ זו ואם בשל היחסים הטובים שהתקיימו בין שתי המדינות מאז שלהי שנות הארבעים. הסיבה להתייחסות הנרחבת פחות מן הצפוי ברורה מאלה. אמנם עם שובו של פרוץ לארגנטינה ישראל עדיין נמצאה באופוריה שלאחר מלחמת ששת הימים וכיבוש הגדה המערבית ורצועת עזה, אולם פרוץ מלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973 הביא לידי כך שבמשך חודשים היתה תשומת הלב הציבורית בישראל ממוקדת במערכה הצבאית ובמה שכונה 'המהדל' של הצמרת הפוליטית והצבאית. עניינים בין-לאומיים, ובכלל זה המתרחש בארגנטינה, לא קיבלו ביטוי נרחב בכלי התקשורת. בזירה הבין-לאומית משכו תשומת לב רבה יותר כמובן אירועים הקשורים לארצות-הברית, דוגמת הפסגה האמריקנית-סובייטית של ריצ'ארד ניקסון וליאוניד ברוז'נייב או פרשת ווטרגייט, שגרמה בסופו של דבר להדחת נשיא ארצות-הברית. עם זאת, בין יוני 1973 ליולי 1974 התפרסמו בעיתונות היומיים של ישראל עשרות כתבות ומאמרים על ארגנטינה ועל פרוץ, לעתים בעמודים הראשונים של העיתונים שנבחן כאן. מרבית הכתבות נושאות אמנם אופי אינפורמטיבי בעיקרו, אך יש בהן גם מספר לא מבוטל של פרשנויות פוליטיות.

אגב כך נזכיר את התמורה שהתחוללה בנוף התקשורת בישראל בשנות השבעים. זו היתה תקופת מעבר שבמהלכה החלו ניכרות הדומיננטיות של העיתונות הפרטית ודחיקתה

8. במידה מסוימת של הפרוזה, הנובעת אולי מנסיבות הזמן שבו נכתבו הדברים (בעיצומו של טרור ממלכתי שהפעילה דיקטטורה רצחנית), טען איסמאל ויניאס (Viñas), בנם של שופט פדרלי ממוצא ספרדי ואם יהודייה, שהיה פעיל בכמה מפלגות מרכז ושמאל ובאיגודים המקצועיים, כי 'בארגנטינה, בניגוד לדעה הרווחת, נפוצה האנטישמיות בכל השכבות החברתיות, ובכלל זה בקרב מעמד הפועלים או "העניים", ובקרב כל הזרמים הפוליטיים והאידאולוגיים ובכללם השמאל על כל גווניו. [...] ניסיוני האישי, המשתרע על תקופה של למעלה משלושים שנה, מעיד על כך'. ראו: אהרון ויניאס, 'נזכחות והווה יהודית בארגנטינה', תפוצות הגולה, יט, 83-84 (1978), עמ' 50.

9. בסוף דצמבר 1973 הובעה דאגה בישראל מפני קריסה אפשרית במעמדה במדינות אמריקה הלטינית, בדומה להתמוטטות המדיניות הישראלית באפריקה באותם חודשים. החשש היה שמדינות נוספות ביבשת יצטרפו לקובה וינתקו את יחסיהן הדיפלומטיים עם ישראל. השבועון העולם הזה (26.12.1973) מסר, כי 'שר החוץ הארגנטיני כבר הציע לנשיא ארגנטינה, חואן פרוץ, לנתק את היחסים עם ישראל. לפי שעה דחה פרוץ הצעה זו'. הטענה היתה, שמדינות אמריקה הלטינית בכלל וארגנטינה בפרט מבקשות למלא תפקיד מוביל בגוש המדינות הבלתי-מזדהות ולשם כך עליהן לצנן את היחסים עם ישראל.

שובו של חואן פרון לשלטון בראי העיתונות העברית

של העיתונות המפלגתית והאידיאולוגית למקום משני בחשיבותו.¹⁰ העיתונות המפלגתית, שראשיתה בתקופת היישוב בטרם הקמת המדינה, שיקפה תפיסה שרווחה אז בדבר תפקידו של העיתון כמכשיר פוליטי וחברתי לעיצוב התודעה הקולקטיבית וכאמצעי בידי המפלגה המחזיקה בו לגיוס תמיכה ואהדה. אלא שבשנות השבעים של המאה ה-20 היתה החברה הישראלית גדולה יותר ומגוונת יותר מבחינה דמוגרפית, ונסיבות חברתיות וכלכליות חדשות הביאו לירידת קרנה של העיתונות המפלגתית.

העיתונים שנשתמש בהם במסגרת זו הם דבר, שהוקם בשנת 1925 כעיתונה של ההסתדרות הכללית ונשאר מזוהה עם מפא"י, שהיתה אחר-כך למפלגת העבודה; על המשמר, עיתונה של מפלגת הפועלים המאוחדת (מפ"ם) שנוסד בשנת 1943; הארץ, עיתון בוקר ליברלי, היומון הפרטי הוותיק ביותר בישראל, הנמצא מאז שנת 1937 בשליטתה של משפחת שוקן; ידיעות אחרונות, עיתון הערב הפרטי שהוקם בשנת 1939 בידי משפחת מוזס וסיגל לעצמו בהדרגה סגנון טבלואידי תמציתי וצעקני; ומעריב, שהוקם בשנת 1948 בידי קבוצה של פורשים מידיעות אחרונות. מעריב היה אף הוא עיתון ערב, אך חתר בשנים ההן להציע יומון בעל איכות עיתונאית גבוהה, המעניק לקוראיו מידע מהימן, פרשנות מקצועית וכתבות עומק. בתחילת שנות השבעים היה מעריב העיתון הנפוץ ביותר במדינה. תשומת הלב שלו לעניינים יהודיים בלטה לעומת היומונים האחרים, גם כאשר הדברים נגעו לארגונייה.

ניתוח התוכן של הכתבות והמאמרים שעסקו בארגונייה מלמד שגם אז העיתונות הישראלית לא דיברה בקול אחד. לא היתה תפיסה חד-ממדית וחד-גונית של היומונים העבריים כלפי פרון והפרונויזם. בחמשת העיתונים הנסקרים מצאנו שלל דעות, אף כי הדימוי של פרון שלילי יותר משהיה במחצית הראשונה של שנות החמישים. בתקופה זו בולטת יותר מבעבר מידה של התנשאות כלפי ארגונייה וכלפי אמריקה הלטינית בכלל. ישראל של שנות השבעים כבר היתה מדינה מפותחת. בהשוואה לשלהי שנות הארבעים וראשית שנות החמישים, אוכלוסיית המדינה גדלה, כלכלתה התרחבה ועוצמתה גברה. לא היתה זו עוד המדינה של שנות הצנע, שהחיים בה דלים ואפורים לעומת בואנוס איירס התוססת, המדינה הזוקקה נואשות למשלוחי הבשר מאזור נהר הפלטה שבדרום אמריקה. ישראל ראתה עצמה חלק מן העולם המערבי המפותח, בעוד ארגונייה החלה נתפסת, במובנים מסוימים, כמדינת עולם שלישי.

למרבה העניין, לעומת העיתונות הישראלית של ימים אלה, הנוטה לסקר בהבלטה ואפילו באופן מופרז תקריות אנטישמיות אמיתיות או מדומות במקומות שונים בעולם, הרי בסך הכול אין אנו מוצאים בעיתונים העבריים של המחצית הראשונה של שנות השבעים מעקב מסודר אחר תקריות אנטישמיות בארגונייה ותשומת לב של ממש לתקריות כאלה שהתרחשו בארגונייה בשנים ההן. לכל היותר יש לעתים הבעת דאגה כללית מפני סכנת האנטישמיות ברפובליקה הדרום אמריקנית הזאת. אפילו אורורה (*Aurora*), השבועון הישראלי בספרדית,

10. דן כספי ויחיאל לימור, המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990, ירושלים 1992.

שמטבע הדברים דיווח על ההתרחשויות באמריקה הלטינית ביתר הרחבה משעשתה זאת העיתונות הכתובה עברית, פרסם בכל גיליון ידיעות על אירועים פוליטיים, חברתיים וכלכליים בארגנטינה, אך כמעט לא נדרש לתקריות או לפרסומים אנטישמיים במדינה הזאת.

ולבסוף, ברור שבמקרים שבהם העיתונים מסתמכים על סוכנויות הידיעות ואין להם כתב משלהם במדינה מסוימת, במקרה זה ארגנטינה, נקיטת העמדה שלהם יכולה לבוא לידי ביטוי רק בכותרת, בגודל הידיעה ובמיקומה ובהכרעה אם לכלול צילום ואיזה. ההחלטה אם לפרסם מאמר פרשנות או להימנע ממנו, וודאי תוכנו של מאמר כזה, יש בהם כדי לשקף באורה ברור יותר את יחסם של עורכי העיתון אל האירועים המתרחשים מעבר לים.

גלות כפויה ושיבה

במהלך שנות גלותו של פרוץ, לא זו בלבד שהמנהיג הפופוליסטי לא נקלע לבידוד פוליטי, אלא שהוא המשיך למלא תפקיד מרכזי כבורר בחיים הפוליטיים הארגנטיניים, למרות היותו מרוחק אלפי מילין ממולדתו. מחווילתו שבפרברי מדריד שמר על קשר הדוק עם מנהיגי האיגודים המקצועיים ועם פעילים באגפים הפוליטיים השונים בתנועתו באמצעות שליחים ונציגים שהעבירו מסרים והנחיות לתומכיו, ודאג להחליף את שליחיו לעתים תכופות, לבל יצבור איש מהם עוצמה רבה יתר על המידה. כל אלה עדכנו אותו במתרחש. ביתו שבשכונת פוארטה דה היירו (Puerta de Hierro) נעשה מקום עלייה לרגל לאישים רבים המזוהים עם תנועתו של הנשיא המודח. באמצעות ערוצים אלה הצליח פרוץ לקיים את הגחלת הלוחשת בקרב תומכיו ולהזיז את התקווה כי לא ירחק היום והוא ישוב ל'בית הוורוד', הוא ארמון הנשיאות של ארגנטינה. בשנים האלה עסק פרוץ בתמרונים פוליטיים ובמניפולציות כדי להבטיח את מעמדו בתנועה, ומדיניותו התאפיינה בתנועת מטוטלת, שנועדה להפריד ולמשול בתנועה ההטרורגנית הנושאת את שמו. הנשיא לשעבר תמך לסירוגין בזרמים שונים במחנהו, כשהוא מונע מכל אחד מהם לזכות במעמד הגמוני ומנציח כך את מנהיגותו שלו. בהשמיעו דברי שבה לשמאל המהפכני הצליח פרוץ לגייס גם את תמיכתם של צעירים רדיקלים רבים, שהיו ילדים בעת שסולק מן השלטון. את פעילות הגרילה של המונטונרוס (Montoneros), ארגון הגרילה הפרוניסטי המרכזי בשנות השבעים, סירב פרוץ לגנות. הוא כינה אותם 'היחידות המיוחדות' של תנועתו וקיווה להפעיל באמצעות הארגון הזה לחץ על המשטר הצבאי כדי שיחזיר את לובשי המדים לקסרקטינים ויאפשר בחירות כלליות.

ביולי 1972, בעוד ממשלתו נאבקה באינפלציה דוהרת של עשרות אחוזים וקבוצות חמושות מימין ומשמאל זורעות טרור פוליטי, ניסה הנשיא, הגנרל אלהנדרו לאנוסה (Lanusse), לכוון 'הסכם לאומי' (Gran Acuerdo Nacional) והזמין את כל 'הכוחות הדמוקרטיים' להצטרף אליו בחזית אחת כדי לתכנן את החזרת מוסדות השלטון לידיים

שובו של חואן פרון לשלטון בראי העיתונות העברית

אזרחיות נבחרות. נוכח סירובן של המפלגות הפוליטיות לשתף פעולה עמו, החליט לאנוסה להסיר את החרם בן 17 השנים על הפרוניזם. לאנוסה עצמו היה מזוהה שנים רבות עם עמדה אנטי־פרוניסטית בלתי־מתפשרת. הוא השתתף בנסיון ההפיכה הכושל נגד פרון בשנת 1951 והוחזק בכלא בדרום המדינה עד הדחת פרון ארבע שנים אחר־כך. צעדו הנוכחי לא נבע מאהדה כלשהי לפרוניזם אלא מהבנה שמשטר צבאי בלי תמיכה עממית אינו מסוגל לפתור את בעיות האומה, ולא פחות מכך מתקווה שבחזרת פרון יהיה די כדי לשמש מחסום בפני השמאל העצמאי המתחזק והולך.¹¹

השלטונות נחרדו מן התסיסה העממית שמצאה ביטוי בולט ב'התפרצות של קורדובה' ('קורדובאסו'). בסוף מאי 1969 'נכבש' חלק מן העיר קורדובה בידי פועלים, סטודנטים ופעילי שמאל במחאה על הדיכוי שנקט המשטר הצבאי ועל מדיניות כלכלית הפוגעת בשכבות החלשות. מרד אזרחי זה גרם ועזוע בצמרת המשטר הרודני ותרם לחילופים בצמרת השלטון כעבור חודשים אחדים.¹² השלטונות ניצבו גם לפני האתגר של פעילות גרילה של ארגונים שונים, שזכו לאהדה בנסיבות שבהן היתה חסומה כל פעילות מפלגתית לגיטימית. על אף תחילת הרהביליטציה של הפרוניזם, הדרך לנשיאות עדיין לא היתה פתוחה לפני פרון עצמו. על־פי חוק הבחירות שאושר בשנת 1972, רק מי שהיה תושב ארגנטינה במשך שבעה חודשים רצופים לפחות קודם לבחירות רשאי להתמודד על הנשיאות. בבחירות של מרס 1973 הנהיג אפוא הקטור קמפורה (Cámpora) את הגוש הפרוניסטי, שהוכר בראשי התיבות שלו (Frente Justicialista de Liberación) FREJULI. קמפורה היה רופא שיניים בעל אישיות לא מרשימה, שהתאפיין כבר בשנות הארבעים בנאמנות עיוורת לזוג פרון והחזיק אז בתפקיד נשיא בית־הנבחרים. יעקב צור בזכרונותיו אפיין אותו כ'אישיות אפורה וחסרת ערך', ואילו שליח ההסתדרות בארגנטינה, אברהם אלון, כתב:

ד"ר קמפורה הינו [...] בעל אישיות חיוורת למדי, אשר יתרונו הגדול הוא בנאמנותו ללא סייג לפרון במשך עשרות שנים. לאחרונה שימש קמפורה כנציגו האישי של פרון בארגנטינה. לא ברור עדיין מה היו שיקוליו של הנשיא לשעבר בבחירתו זו, כאשר בכוחו היה להעדיף לתפקיד זה אישיות בולטת יותר, אך יתכן שהסיבה נעוצה באי־רצונו של פרון להעמיד בראש רשימת המועמדים אדם בעל אופי עצמאי מדי, המסוגל לרכז בידי סמכות ועוצמה מעבר למצופה.¹³

11. Alejandro Lanusse, *Mi testimonio*, Buenos Aires 1977; Idem, *Protagonista y testigo*, Buenos Aires 1988

12. James P. Brennan, *The Labor Wars in Cordoba, 1955-1976*, London 1994; Jorge Bergstein, *El 'Cordobazo': testimonios, memorias, reflexiones*, Buenos Aires 1987; Juan Carlos Ceba (ed.), *El cordobazo, una rebelión popular*, Buenos Aires 2000

13. ראו: צור, כתב־האמנה מס' 4, עמ' 210; אברהם אלון אל מ' חצור, 21 בדצמבר 1972, ארכיון העבודה, מכון לבון (אה"ע) IV-208, תיק מס' 6007; שאול בן חיים (עורך חדשות החוק), 'פרוניזם בלי כריזמה', מעריב, 24 במאי 1973.

ואכן מועמדותו של קמפורה הבהירה לכול כי פרון ממשיך למשוך בחוטים ממדריד. הצעירים הפרוניסטים נהגו לקרוא קצובות במהלך מערכת הבחירות: 'כמה נחמד, כמה נחמד / כמה נחמד יהיה זה / הדוד [קמפורה] בממשלה / ופרון בשלטון' (Qué lindo, qué lindo / qué lindo va a ser / el Tío en el gobierno / y Perón en el poder). בהנהגת קמפורה זכו הפרוניסטים במעט יותר מ-49 אחוז מן הקולות, כשהם מתעלים אל מפלגתם את התסכול והזעם שהצטברו נגד המשטר הצבאי, ששלט ביד רמה מאז יוני 1966. על-פי הכללים שנקבעו לקראת הבחירות, נדרש סיבוב שני אם אף מועמד לא יזכה ב-50 אחוז מן הקולות בסיבוב הראשון. קמפורה זכה ב-49.56 אחוז, אולם הפער בינו לבין הרדיקלים בהנהגת ריקרדו בלבין (Balbín), שהשתרכו מאחור עם 21.29 אחוז, היה כה גדול שאיש לא העז לדרוש סיבוב שני בשם 44 מאיות האחוז החסרות. הגנרל לאנוסה עשה אפוא את הצעד ההגייוני היחיד האפשרי בנסיבות ההן והכריז על נצחונו של קמפורה.

קמפורה ישב על כס הנשיאות 49 ימים בלבד ובכהונתו הקצרה עלו על פני השטח כל המתחים בין הפלגים השונים בתנועה הפרוניסטית, כשכל אחד מהם מדבר בשם הנאמנות לפרון ולפרוניזם 'האמיתי' ומכנה את רעהו 'בוגד' או 'מסתנן'.¹⁴ המאבק העיקרי היה בין המונטונרוס לבין הימין הפרוניסטי – שהתארגן סביב דמותו של שר הרווחה החברתית, חוסה לופס רגה (López Rega), מי ששימש מזכירו של פרון בשנות גלותו האחרונות – והביורוקרטיה של האיגודים המקצועיים.¹⁵

ביוני 1973 שב פרון לארגנטינה. מאות אלפי בני-אדם, יש אף אומרים שני מיליון, המתינו לו סמוך לנמל התעופה הבין-לאומי אסיסה (Ezeiza) שבפרברי הבירה הפדרלית. זו היתה ההתכנסות העממית הגדולה ביותר שידעה ההיסטוריה הפוליטית של ארגנטינה. במקום פרץ עימות דמים בין כוחות מושיעים של הימין הפרוניסטי לבין קבוצות של השמאל הפרוניסטי והמונטונרוס. עשרות נהרגו ומאות נפצעו.¹⁶ התקרית לימדה על הקושי של קמפורה לשלוט במצב ולרסן את הזרמים היריבים במחנה הפרוניסטי. ביולי נאלץ קמפורה להתפטר לאחר שפרון הכריז בדרמטיות שהוא מסיר את התמיכה בממשלתו. כך נסללה הדרך לבחירת פרון עצמו לנשיא. ויכוח עז פרץ בשורות ההנהגה הפרוניסטית בסוגיית המועמדות לתפקיד סגן הנשיא. כדי למנוע התנגשות פנימית הכריע פרון לטובת אשתו השלישית, מריה אסטלה מרטינס דה פרון, שכונתה איסבליטה.

14. Jorge L. Bernetti, *El peronismo de la Victoria*, Buenos Aires 1983; Alberto R. Jordan, 'Cámpora – siete semanas de gobierno', *Todo es Historia*, 310 (May 1993), pp. 8-36;

Héctor Cámpora, *Cómo cumplí el mandato de Perón*, Buenos Aires 1975

15. Pablo Mandelovich, 'El Brujo José López Rega', *Todo es Historia*, 375 (October 1998), pp. 8-29; Marcelo Larraquy, *López Rega: la biografía*, Buenos Aires 2004

16. Horacio Verbitsky, *Ezeiza*, Buenos Aires 1995; José Pablo Feinmann, *López Rega: la cara oscura de Perón*, Buenos Aires 1987

בספטמבר שוב נערכו בחירות לנשיאות. פרון, שהתמודד הפעם בעצמו על התפקיד, זכה ביותר מ־60 אחוז מן הקולות. ב־12 באוקטובר 1973, כשהוא בן 78, החל את כהונתו השלישית (והאחרונה) כנשיא ארגנטינה. חזרתו לשלטון נתפסה הן בעיני הימין והן בעיני השמאל כמקור, אחרון אולי, של תקווה. נדמה היה שהנה בא סוף־סוף מזור לתחלואיה של הרפובליקה והגיע הקץ להתפוררות הפוליטית, החברתית והכלכלית שממנה סבלה זה כשני עשורים. הציפייה היתה שפרון יוכל להוביל עתה לשיתוף־פעולה בין מגזרים חברתיים שונים, בראש ובראשונה בין המעסיקים לפועלים, ולהבטיח שיקום לאומי.

בחירתו של פרון היתה כהודאה של הצבא בכשלון נסיונו לבלום את התסיסה הפרוניסטית והשמאלית. הטרור הפוליטי רשם שיאים חדשים. המונטונרוס הכריזו מלחמה גלויה על ראשי האיגודים המקצועיים, שאותם הגדירו בוגדים ומשפתי פעולה עם אויבי העם. בספטמבר, יומיים לאחר נצחון פרון בבחירות, הם חטפו ורצחו את מזכ"ל הקונפדרציה של העובדים, ה־CGT, חוסה רוצ'י (Rucci).¹⁷ חטיפות ורציחות הפכו כמעט לעניין שבשגרה בארגנטינה של הימים ההם. גם לאחר השבעתו של פרון לא פסק גל הטרור. 'הצבא המהפכני של העם' (Ejército Revolucionario del Pueblo - ERP) – תנועת הגרילה הלא־פרוניסטית החשובה ביותר, שהיתה למעשה הזרוע הצבאית של 'מפלגת הפועלים המהפכנית' הטרורקיסטית – חידש את לחימת הגרילה. בינואר 1974 תקף הארגון בסיס צבאי באסול (Azul) שבפרובינציה של בואנוס איירס ורצח שני קציני צבא בכירים לפני שנהדף משם. האירוע היה בבחינת קריאת תיגר על הממשלה והצבא. בימין התרחבה פעילות 'הברית הארגנטינית האנטי־קומוניסטית' (Alianza Anti-Comunista Argentina), הידועה בראשי התיבות שלה AAA, והיא חטפה וחיסלה פעילים של השמאל.¹⁸

פרון ביקש לשים קץ לאלימות ולכונן סולידריות לאומית. צירוף מקרים גלובלי הביא לידי שיפור המצב הכלכלי בארגנטינה. הכנסות היצוא ויתרות מטבע החוץ גדלו, למרות משבר הנפט העולמי שהחל בסוף אותה שנה, והדבר נוקף לזכותו של המנהיג הפופוליסטי. האינפלציה נבלמה והחלה יורדת, וגם שיעור האבטלה עמד בסימן ירידה. במקביל התייצבה ואף התחזקה התמיכה הציבורית בפרון. הנשיא חש ששלטונו איתן מספיק כדי לסלק מן התנועה הנושאת את שמו יסודות שמאליים ומהפכניים שזכו בעבר לברכתו, כל עוד נאבקו במשטר הצבאי. עתה הם נתפסו רק כמכשול למדיניות פרגמטית, כאיום על מנהיגותו וכסכנה ליציבות שלטונו. הנוער הפרוניסטי והמונטונרוס החלו נדחקים החוצה, עד שב־1

17. על המונטונרוס ראו: María José Moyano, *Argentina's Last Patrol: Armed Struggle, 1969-1979*, New Haven, CT and London 1995; Richard Gillespie, *Soldados de Perón: Los Santiagos Senén González, 'José Ignacio Rucci – על רוצ'י: Montoneros*, Buenos Aires 1987 "El soldado de Perón" , *Todo es Historia*, 314 (September 1993), pp. 15-20

18. Ignacio González Jansen, *La triple A*, Buenos Aires 1986. על האווירה באותם ימים ראו ספרו של אנדרו גרהם־ייל, מצב של פחד, ירושלים 1998.

במאי 1974 הכריז פרון רשמית על קרע וניתוק. זה היה בהפגנת המונים שהתקיימה בכיכר מאי, הזירה הציבורית והסמלית שבה נולדה ב־17 באוקטובר 1945 התנועה הפרוניסטית.¹⁹ בנאומו הבהיר הנשיא כי 'הממשלה מחויבת לשחרור המדינה, לא רק מעול הקולוניאליזם [...] אלא גם מן המסתננים הבורגניים הפועלים מבפנים, ואשר הם מסוכנים יותר מאלה הפועלים מבחוץ'. עשרות אלפים מתומכי השמאל הפרוניסטי הפנו אפוא את גבם לפרון והחלו צועדים עם התופים והכרזות שלהם אל מחוץ לכיכר, שנותרה ריקה למחצה. זה היה קרע פומבי ולפיקך סופי בין פרון לבין השמאל בתנועתו.

שבועות ספורים אחר־כך, ב־1 ביולי 1974, מת ממחלה המנהיג הפוליטי הבולט ביותר בארגנטינה של המאה ה־20. הוא הותיר את הנשיאות בידי סגניתו ורעייתו, מריה אסטלה מרטינס דה פרון, הידועה בשם הבמה שלה איסבל, או כאמור בכינוי איסבליטה.

הפרוניזם מעורר חשש מפני אנטישמיות

מאז ביקורו הראשון של פרון בארגנטינה בנובמבר 1972, בניסיון להכין את נאמניו לבחירות לנשיאות ולכונן הזית אלקטורלית רחבה,²⁰ החלו מתפרסמות בעיתונות העברית כתבות על המצב בארץ זו ועל החברה השסועה שלה, כמו גם על פרון והפרוניזם.²¹ במאמר נרחב בעיתון הארץ בעקבות מסעו של פרון למולדתו כתב אברהם פז על מנהיגותו הכריזמטית של פרון ועל פרקי חייו השונים מאז עלה לראשונה לנשיאות בשנת 1946, אך בלא דיון של ממש במשנתו הפוליטית.²² למחרת התפרסמו בעיתון שתי כתבות על פרון ובשתיהן הובעה דאגה מההשלכות האפשריות של חזרתו של פרון על יהודי ארגנטינה, קהילה שמנתה אז כ־300,000 נפש.²³ בכתבה אחת הועלו חששותיהם של יהודי בואנוס איירס מפני 'גל חדש

19. על ה־17 באוקטובר כאירוע מכונן של התנועה הפרוניסטית ראו: Juan Carlos Torre (comp.), *El 17 de octubre de 1945*, Buenos Aires 1995; Santiago Senén González y Gabriel D. Lerman (comps.), *El 17 de octubre de 1945: Antes, durante y después*, Buenos Aires 2005

20. פרון נחת בבואנוס איירס עם פמליה גדולה ב־17 בנובמבר 1972. השלטונות אסרו על תומכיו לקיים הפגנות באותו היום והכריזו על יום חופשה בתשלום כדי למנוע מן האיגודים המקצועיים הפרוניסטיים לקיים שביטה כללית. תחנות הרדיו הועמדו תחת שמירה משטרתית. בדרך לנמל התעופה הוקמו מחסומי דרכים והאזור שסביב השדה הוכרז שטח צבאי סגור. ראו: Ernesto Golder, 'Hace 20 años: el retorno de Perón', *Todo es Historia*, 304 (November 1992), pp. 8-31

21. כבר בדצמבר 1964 הכריז פרון על חזרתו לארגנטינה. הוא המריא לדרום אמריקה, אך בחגיגות ביניים של המטוס בברזיל אילצו אותו השלטונות לשוב לספרד.

22. 'מההדחה ועד השיבה', הארץ, 20 בנובמבר 1972.

23. על גודלה של הקהילה היהודית בארגנטינה במחצית השנייה של המאה ה־20 יש מחלוקת בין היסטוריונים ודמוגרפים. ראו: Sergio DellaPergola, 'Demographic Trends of Latin American Jewry', in: Judith Laikin Elkin and Gilbert W. Merkx (eds.), *The Jewish Presence in Latin*

בישראל ולכן זכאי לאהדתה, בלי להתייחס לסוגיות ארגוניות פנימיות, או אפילו לעניינים הקשורים לקהילה היהודית המקומית. גישה זו משתלבת היטב הן באופן סיקורה של העיתונות הישראלית נושאים בין-לאומיים והן בסדר היום הפוליטי הישראלי, אז כהיום.

ערב שובו של פרון לארגנטינה, ביוני 1973, שיגרה ישראל משלחת של משרד החוץ לפגישה עם המנהיג הארגנטיני במדריד. בראש המשלחת עמד יעקב צור, ששימש כאמור שגרירה הראשון של ישראל בבואנוס איירס בתקופת נשיאותו הראשונה של פרון, ואילו התלוו יואל בר-רומי, מנהל מחלקת דרום אמריקה במשרד החוץ, ורפאל מגדל, הקונסול הכללי של ישראל בליסבון (ישראל לא קיימה קשרים דיפלומטיים עם ספרד עד שנת 1986).²⁹ מטרת הפגישה היתה לגרום לפרון להפגין את יחסו החיובי לישראל נוכח מה שהצטייר כלחצים הולכים וגוברים של ממשלות ערב על ממשלת ארגנטינה ועל חוגים פרוניסטיים שונים.³⁰ ביקור של שבעה שגרירים של מדינות ערביות במעונו של פרון בספרד זמן קצר קודם לכן הדליק נורה אדומה בירושלים. העיתונות הישראלית סיקרה בהרחבה את הפגישה. מעריב הדגיש את הממד האישי של המפגש: 'גנרל פרון התחבק במדריד עם שליח משרד החוץ הישראלי: פגישה נרגשת בערכה'.³¹ הפגישה הצטיירה כהצלחה דיפלומטית ישראלית ופרון הוצג כמי שהביע עמדה פרו-ישראלית מובהקת. 'זוהי פתיחה טובה ליחסים המתקמים בין ישראל למשטר החדש בארגנטינה', כתב סופר מעריב. בסיקורו את המתרחש בארגנטינה הדגיש עיתון ערב זה במיוחד את הממד היהודי והישראלי של האירועים והעניק תשומת לב פחותה לסוגיות אחרות של פוליטיקה, חברה וכלכלה בארגנטינה. גם דיווחו של דבר על פגישת צור ופרון הבלוי את יחסו החיובי של פרון לישראל.³² העיתון הדגיש במאמר המערכת שלו את היותו של פרון 'אחת הדמויות הבולטות בשלושים השנים האחרונות בזירה'. במאמר מכונה אמנם פרון 'ישיש', שבתקופת שלטונו עשה בעצמו משגים לא מועטים, אבל 'הישיש' מוצג כמי שאמור לחזק את ממשלתו של קמפורה וכתומך בישראל ובקהילה היהודית המקומית.³³

29. בנושא זה ראו: רענן ריין, בצל השואה והאינקוויזיציה: יחסי ישראל עם ספרד של פרנקו, תל-אביב 1995.

30. ריאיון של המחבר עם יואל בר-רומי, ירושלים, 2 בדצמבר 1986.

31. 'הושע ביצור, מעריב, 18 ביוני 1973.

32. 'פירון חוזר לארגנטינה', דבר היום, דבר, 21 ביוני 1973.

33. עם זאת, בעת פגישתו של צור עם פרון נכנס לחדר חוסה רוצ'י, מזכ"ל הקונפדרציה של האיגודים המקצועיים, שהיו תחת הגמוניה פרוניסטית, והפגין יחס צונן כלפי האורח מישראל. 'הוא נמנה עם הפלג האנטישמי ושונא ישראל בתוך הסתדרות העובדים', כתב צור בוכרונותיו (כתב-האמנה מס' 4, עמ' 213). אברהם אלון, נציג ההסתדרות הישראלית בבואנוס איירס, לא הופתע מהתנהגותו של רוצ'י, שהתאפיין לדבריו בעמדות אנטישמיות ועוינות כלפי ישראל, כמו גם בקשריו עם הראקציה והימין הקיצוני. ראו: אברהם אלון אל מרדכי חצור, 20 באוגוסט 1973, אה"ע IV-219, תיק מס' 10 א'. מאז החל בתפקידו בראשית שנת 1971 שיגר אלון כמה דיווחים ובהם דאגה מהשפעה גוברת של עמדות לאומניות ואנטישמיות בכמה מן האיגודים המקצועיים של ארגנטינה.

אדהה של ממש כלפי הפרוניזם והזרם השמאלי שלו הראה על המשמר, בטאונה של מפ"ם. העיתון יצר זיקה בין פרוניזם לסוציאליזם. בכתבה שכותרתה 'ימיה היפים של ארגנטינה' ראינה כתבת העיתון את השר ויקטור שם טוב ממפ"ם, שעמד בראש משלחתה של ישראל ששבה מבואנוס איירס מטקס העברת השלטון לידי הקטור קמפורה.³⁴ התרשמתי מן הסימאיות וגם משיחות שקיימתי, סיפר שם טוב, 'שיש בארגנטינה מילה חדשה, זו מילה אחת שהיא המפתח ללב העם ורכישת אמונו, והמילה היא סוציאליזם'.³⁵ בכתבה הובעה תקווה שהמשטר הצבאי בא לקצו ושמשלתו הפרוניסטית של קמפורה תזכה להצלחה. אשר לקהילה היהודית בארגנטינה וליחסי ארגנטינה-ישראל הביע ויקטור שם טוב אופטימיות, והעיתון מתאר כיצד התקבל השר בכבוד ובברכה בכל מקום שביקר.

שבוע לאחר הופעת הריאיון עם שם טוב, ערב הבחירות החדשות לנשיאות ארגנטינה, פרסם על המשמר מאמר שכותרתו 'פרון המנצח, הפרוניזם הפורבולמטי'.³⁶ במאמר זה הציג העיתון את השאלה: 'לשם מה דרוש פרון לפרוניסטים?', והשיב עליה: 'נזכחותו של פרון דרושה לניאו־פרוניסטים גם, כדי לקבל את ברכתו לנקיטת אמצעים שיהיו דרושים כדי לגשר ואף להכריע בין הכוחות והזרמים השונים אשר מיתוס הפרוניזם נישא בפי כולם'. המחבר ציין את מגבלות כוחו של קמפורה וראה חיוניות בדמותו של פרון כדבק מלכד לקואליציה ההטרונגנית שהתקבצה תחת הדגל הפרוניסטי.

אם נשווה את עמדתו של על המשמר לזו שהפגין העיתון בתקופת שלטונו הראשונה של פרון, נגלה שהעיתון עשה תפנית מעניינת ביחסו אל פרון והפרוניזם. בסוף שנות הארבעים ובראשית שנות החמישים הזדהה על המשמר עם הסוציאליסטים והקומוניסטים הארגנטינים שנאבקו בפרוניזם וראו בו זן של פשיזם דרום אמריקני. ואילו בראשית שנות השבעים מנסה העיתון להדגיש את הממד הסוציאלי ואפילו הסוציאליסטי בדוקטרינה הפרוניסטית ולהאיר בחיוב את פרון. מפ"ם עצמה עברה כברת דרך ארוכה מאז הערצתה את ברית־המועצות של סטלין וחיפשה מודלים חלופיים של סוציאליזם באירופה ובעולם השלישי. מכל מקום, בחירתו של קמפורה לא זכתה לאותה התייחסות נרחבת ביומונים האחרים של ישראל. כפי שהזרמים השונים שבתוך הפרוניזם התאפיינו בקריאה סלקטיבית של הניסיון הפרוניסטי במסגרת מאמציהם לנכס לעצמם את המיתוס הפרוניסטי ולהצדיק את עמדותיהם, כך גם על המשמר אימץ עתה קריאה סלקטיבית, הדומה לזו של השמאל הפרוניסטי בן הזמן.

בין חמשת העיתונים שבחנו, עמדתו של ידיעות אחרונות היא הברורה ביותר. כפי שנראה בהמשך, העיתון ראה את חזרתו של פרון על רקע השסעים החברתיים והפוליטיים

34. דליה שחורי, על המשמר, 17 ביוני 1973.

35. מעניין שגם יעקב צור, עם שובו מן הפגישה עם פרון במדריד, ביקש להסביר לציבור הישראלי שפרון 'מסמל בכל היבשת הדרום אמריקנית את השמאל המהפכני'. [...] הוא אינו מרחיק לכת כקסטרו [אבל] [...] בין הקסטרואיזם לפרוניזם המרחק אינו גדול. הם התגלמות התופעה הלטינו אמריקנית של עליית השכבות העניות'. ראו: אלי אייל, 'גם פרון במתווכים', מעריב (ימים ולילות), 20 ביולי 1973, עמ' 10-11, 47.

36. על המשמר, 24 ביוני 1973.

בארגנטינה בת הזמן כאילו מדובר בטלנובלה. היחס היה מזלזל ומתנשא. ב־21 ביוני פרסם ידיעות אחרונות צילום ובו נראו פרנקו, פרון וקמפורה יחדיו במדריד. לצילום הרדיו של סוכנות Associated Press צירף העיתון את הכיתוב: 'הרודן, הנשיא והשליט [...]'.³⁷

הטבח באסיסה

את עימות הדמים בין המחנות הפרוניסטיים סמוך לאסיסה, נמל התעופה של בואנוס איירס שבו היה אמור פרון לנחות, הכתיר ידיעות אחרונות בכותרת 'באו לקבל את פני פרון ונתקלו באש'. לדברי העיתון, כשני מיליון בני־אדם המתינו לפרוץ והאשמים בטבח היו 'טרופיקיסטים', שהחלו לירות לעבר קבוצות פרוניסטיות. בפסקה שלאחר מכן מכונים היורים 'מרקסיסטים'.

בהארץ, לעומת זאת, הדיווח על ההתרחשויות באסיסה היה משמעותי יותר ומלווה בפרשנות בנוגע לפיצול הפנימי בתוך המחנה הפרוניסטי. העיתון קשר בין 'מרחץ הדמים' לבין חולשתו של קמפורה: 'בינתיים דומה כאילו פרון נבחר לנשיא וקמפורה הוא רק ראש ממשלתו'.³⁸ בצד תיאור השמחה העממית לרגל שובו של פרון התייחס הארץ בביקורתיות ובספקנות אל המתרחש בתנועה הפרוניסטית: 'הפעלת המיליציה הפרוניסטית החזירה לזירה משטרה מפלגתית מזוינת – משטרה אשר אף אינה מסוגלת להבטיח את השלום בתוך המחנה הפרוניסטי'.

מעריב פרסם בעמודו הראשון כתבה שכותרתה 'מרחץ דמים' בלוויית תצלום, אך שלא כמו בהארץ אין בכתבה פרשנות פוליטית של ממש, אלא ניסיון לתאר בפירוט את תקריות האש וההרג: "שלושה עשר אנשים נהרגו ו־250 נפצעו או נפגעו בקרב הדמים, שבו נהפך מה שצריך היה להיות מסע הניצחון של חואן פרון שחזר לארגנטינה לאחר 18 שנות גלות למרחץ דמים וחזיון זוועה".³⁹

הסיקור בעל המשמר ובדבר היה מצומצם בהיקפו. דבר מסר על '20 הרוגים בארגנטינה' והוסיף מידע על מהלכיו של קמפורה בעקבות התקרית.⁴⁰ על המשמר שנחרד מן האירועים כתב בהסתמכו על דיווחי סוכנויות הידיעות הבין־לאומיות: '20 נהרגו ו־300 נפצעו בקרב היריות שציין את שובו של פרון: היריות פרצו בין שמאלנים קיצוניים שתמכו בהם אנשי גרילה עירוניים, פרוניסטים לשעבר, הדורשים מולדת סוציאליסטית, ובין פרוניסטים אורתודוקסים שסיסמתם היא מולדת פרוניסטית'.⁴¹

37. ידיעות אחרונות, 21 ביוני 1973.

38. הארץ, 22 ביוני 1973.

39. מעריב, 21 ביוני 1973.

40. דבר, 22 ביוני 1973.

41. על המשמר, 22 ביוני 1973. לעניין זה ראו גם: הצופה, 22 ביוני 1973.

בחירתו של פרון לנשיאות

נצחוננו של פרון בבחירות לנשיאות בספטמבר 1973 יצר, לזמן-מה לפחות, מצב ברור יותר, אף שהבעיות שעמן היתה ארגנטינה צריכה להתמודד היו רחוקות מפתרון. דבר כבטאוונה של הסתדרות הפועלים קיבל בברכה את בחירתו של פרון והציגו כשליח הפועלים, שבחירתו מגלמת בתוכה הבטחה לדמוקרטיזציה, בייחוד לנוכח המתרחש בצ'ילה השכנה. 'צחוק הגורל הוא', נכתב בדבר, 'כי לאחר חיסול המשטר הדמוקרטי בצ'ילה הפכה ארגנטינה למדינה הדמוקרטית בהא הידיעה בדרום היבשת'. לקוראיו הזכיר העיתון כי פרון הוא ש'הביא לפוליטיזציה של השכבות העממיות של הפועלים ופעל לשיפור מצבן. [...] הן הממשלות הדמוקרטיות והן המשטרים הצבאיים לא הצליחו להשכיח את רישומו בקרב שכבות אלו'.⁴² דבר הדגיש אפוא את אופן הבחירה הדמוקרטי של פרון ואת הבסיס החברתי העיקרי שעליו נשענה גם ממשלתו החדשה, 'השכבות העממיות של הפועלים'.

בעיתונים אחרים הוצגה בחירתו של פרון באופן שונה ונלהב פחות. עורך חדשות החוץ של מעריב, שאול בן-חיים, הציג את פרון לא כנציגו של רצון העם ואת בחירתו לא כתוצאה של תהליך דמוקרטי של ממש, אלא כניצחון המובהק של הרגש על השכל ועל שיקול הדעת. תחת הכותרת 'גם הטרוצקיסטים בעד פרון' לגג מעריב על פרון כנשיא ש-100 אחוז של הציבור הארגנטיני תומכים בו, גם אם הדבר מגיע לכדי אבסורד.⁴³ ואכן הפועלים והאיגודים המקצועיים קיוו שחזרתו של הפרונזם תבטיח מדיניות כלכלית שתגן על האינטרסים שלהם; בעלי הרכוש ראו בפרון מעין גרסה ארגנטינית של שארל דה גול, סמל היציבות השמרנית ומחסום בפני המהפכנות והאנרכיה; ואילו בעיני השמאל הלאומי היה פרון המנהיג היחיד שיוכל להבטיח מאבק אנטי-אימפריאליסטי, שיעדו שחרור לאומי. השגריר יעקב צור, שכיהן עתה כיושב-ראש הדירקטוריון של קרן קימת לישראל, עמד בראש משלחת ישראל לטקס השבעתו של פרון, וגם הוא כתב:

בשובו לבירת ארגנטינה דומה היה שאומה מפולגת זו נתאחדה דרך-נס; שמרנים, לאומנים וריאקציונרים מזה, שוחרי קידמה, ליברלים ומהפכנים מזה, אלה ואלה היו מפטירים ואומרים: הלוואי ויארין ימים. לעת זקנה הופיע בורה המדינית בדמות הגואל ובידו תרופת הקסמים לכל מדווי המדינה. התקיימו בו מאווייהם של שוחרי הסדר והמשטר התקיף וכמיהתם לשלטון חזק – ולעומתם חלומותיו של הנוער התוסס באוניברסיטאות שנשא נפשו למהפכה. איש לא ידע להסביר כיצד מתיישבים הניגודים הללו בדימוי מורכב זה, אבל התשובה לכל הקושיות היתה: פרון.⁴⁴

42. דבר, 25 בספטמבר 1973.

43. מעריב, 23 בספטמבר 1973.

44. צור, כתב-האמנה מס' 4, עמ' 216.

במאמרו במעריב העמיד בן-חיים בסימן שאלה את יכולתו של פרון לשלוט בעילות במתרחש בארגנטינה בשל בעיות הבריאות שלו, המצע הפוליטי המעורפל שלו והיעדר שיקול דעת בקרב העם הארגנטיני, שלא הביא בחשבון כל שיקול מלבד הכריזמה של המנהיג הקשיש. לדבריו: 'פרון שב כשהוא דומה לציור מודרני. כל אחד רואה בו ממאויי נפשו'.

ביקורתי עוד יותר היה מאמרו של הסופר חנוך ברטוב, שביקש לתאר תהליכים באמריקה הלטינית בעקבות ההפיכה הצבאית העקובה מדם ששמה קץ לשלטונו של הנשיא המרקסיסטי הנבחר סלוודור איינדה (Allende).⁴⁵ ברטוב ייחד חלק ממאמרו לדברים קשים על פרון, 'דיקטטור ישיש שתינה אהבים בגלוי עם הפאזיסים ושמונה עשרה שנה חסה בצילו של פרנקו, חזר לארצו כמנצח ועלה חזרה לכס הנשיאות'. ברטוב, מחברם של רומנים כמו החשבון והנפש, הבדאי, באמצע הרומן ושל הביוגרפיה של רמטכ"ל מלחמת יום הכיפורים דוד (דדו) אלעזר, אינו חוסך מקוראיו את אכזבתו מהמצב בארגנטינה והוא מלעיג בהתנשאות על תושביה: 'בוחרים האלה, הגאוצ'וס העלובים המבקשים כאריזמה, המבקשים חוק וסדר, המעריצים עד היום את אויטה'. המסר שביקשו שני המאמרים במעריב להעביר הוא: ארגנטינה היא מדינה שאינה חברה במועדון המדינות המפותחות של המערב, שבה יש כביכול ציבור מצביעים משכיל ובעל שיקול דעת, אלא מדינת 'עולם שלישי' מתפתחת שהבוחרים בה נסחפים אחר הדמוגיה של מנהיג כריזמטי, כשהם שבויים בנוסטלגיה ל'תור זהב אבוד' כלשהו, ואינם חושבים על התוכן הפוליטי במצעו של אותו פוליטיקאי או שוקלים מה הם סיכויי האמיתיים להביא לידי שינוי בארצם.

על אף ההבדלים המשמעותיים בהשקפותיהם הפוליטיות, כתב גם על המשמר על בחירתו של פרון ברוח דומה, שבו גם הוא בסטראוטיפים ובהתנשאות, אף כי חותר לניתוח אידאולוגי משמעותי יותר כבטאונה של מפלגה סוציאליסטית: 'העניינים שם [בארגנטינה] אינה מתנהלים דווקא על פי ההיגיון הצרוף והתבונה המדינית [...] הפרוניזם הוא חזיון מיוחד במינו בארגנטינה, מעין תערובת של גורמים וגיגונים פשיסטיים ואידיאולוגיה סוציאליסטית, לא מרקסיסטית, המכונה חוסיטיאליזם'.⁴⁶ מכל מקום, על המשמר הפגין כאמור פחות עוינות כלפי הפרוניזם, אם כי מידה של הסתייגות מן הדוקטרינה הסוציאליסטית הלא מספיק מרקסיסטית שלו. העיתון הציג את פרון כבִּרְרַת מחדל והביע תקווה שבכוח הכריזמה שלו ובחסד הנוסטלגי שזוכרים לו בוחריו הוא יוכל לאחד את האומה הארגנטינית.

45. חנוך ברטוב, 'ויזואל זאפאטא', מעריב, 25 בספטמבר 1973, עמ' 5.

46. על המשמר, 25 ביוני 1973. חוסיטיאליזם היה כינויה של הדוקטרינה הפרוניסטית. מקורו של המושג במילה 'צדק', *justicia*, הכינוי נועד להדגיש את חתירת הפרוניזם לצדק חברתי. לדיון במרכיבים האידאולוגיים של הפרוניזם ראו: Alberto Ciria, *Perón y el justicialismo*, Buenos Aires 1971; Juan Corradi, 'Between Corporatism and Insurgency: The Sources of Ambivalence in Peronist Ideology', in: Morris Blachman and Ronald Hellman (eds.), *Terms of Conflict: Ideology in Latin American Politics*, Philadelphia 1977; Mariano Plotkin, 'La ideología de Perón: rupturas y continuidades', in: Samuel Amaral y Mariano Plotkin (comps.), *Perón del exilio al poder*, Buenos Aires 1993.

הארץ נקט גם הפעם טון ענייני ואובייקטיבי כביכול. הוא הביא בעמודו הראשון את תוצאות הבחירות בארגנטינה,⁴⁷ ולמחרת פרסם מאמר פרשני המנתח את משמעות התוצאות ואת האתגרים העומדים לפני פרון. העיתון הדגיש שאחוזי ההצבעה היה גבוה מן התחזיות, אף-על-פי שאיסבל, שלא היתה דמות פופולרית, היתה שותפה למירוץ הבחירות כסגניתו של פרון, דבר שלפי הארץ התנגדו לו רוב הארגנטינים. פרון, כך נכתב, מודע היטב לצל הכבד שהטילה ההפיכה הצבאית בצ'ילה השכנה על ההתרחשויות הפוליטיות בארגנטינה, אבל זהו רק אחד מן הקשיים הניצבים לפניו. המאמר מנתח את שלל הבעיות שממשלת פרון צריכה להתמודד אתן בהדגישו את היכולת שהפגין בעבר הקאודיליו הארגנטיני לצלוח מכשולים שכאלה. במאמר של הארץ אין תנועה או מפלגה פרוניסטית, יש רק מנהיג כריזמטי הנקרא לדגל כדי להציל את ארגנטינה מפני התמוטטות: 'פוליטיקאים כמעט מכל הגוונים בארגנטינה סבורים כי אם יש אדם שמסוגל להטיל את מרותו על השמאל והימין כאחד ולשים קץ לטרור הרי זה פרון'.

הבוטה ביותר היה ידיעות אחרונות. בצד תמונתו של פרון המחייך פורסם מאמר מאת שלמה שמגר, שכותרתו לא הותירה כל מקום לספק אצל הקוראים: 'בחירת פרון – טרגדיה לארגנטינה':⁴⁸ 'פרון [...] עלה מקרב כת הקצונה, אבל הוא היה הפיקח מכולם: הוא ידע להחניף להמונים, לעטוף את משטרו ב"אידיאולוגיה" אופורטוניסטית שקרא לה "חוסטיאליזם". [...] בעקבות תרגילים פוליטיים אפלים חזר פרון לארצו ולכסא ממנו גורש לפני 18 שנים, טרם שהספיק לשלם את מחיר כישלונו'. אבל סופו של המאמר הביא לשיא את הגישה התוקפנית-הנססציונליסטית של העיתון: 'חואן פרון הוא דחליל, דימגוג זקן שלא הספיק לעשות בו שפטים, כאשר נמלט מארצו ב-1955. זהו מחדל, שארגנטינה עוד עלולה לשלם בגללו ביוקר בזמן הקרוב'.

מסקירת העיתונים העבריים ודיווחיהם על בחירתו של פרון עולה התייחסות נרחבת לקשיים האובייקטיביים שהיו עומדים בדרכו של כל נשיא ארגנטיני בעת ההיא: המתחים בין הצבא למערכת הפוליטית המפלגתית; השסעים בתוך התנועה הפרוניסטית; המחלוקות בין שמאל וימין; וכמובן הקשיים הכלכליים והאינפלציה הדוהרת. אבל אפשר להבחין בין עמדות העיתונים. בעוד דבר נטה לקוות שפרון הוא התשובה הנאותה למשבר הפוליטי והכלכלי בארגנטינה, הרי הארץ הציג עמדה ניטרלית יותר, ואילו מעריב בלשון דרמטית ניבא לארגנטינה פורענות בטרם החל פרון את יומו הראשון כנשיא שנבחר בשלישית. על המשמר הציג קו לא עקיב כלפי פרון, אך גילה יותר אהדה כלפי ממשלתו מכפי שהיה אפשר לקרוא בעיתוני הצהריים, מעריב וידיעות אחרונות. כל העיתונים הדגישו את מנהיגותו הכריזמטית של פרון ואת העובדה שבמצב הכאוטי שנמצאת בו ארגנטינה, הוא היחיד אולי המסוגל להבטיח 'סדר ויציבות'. הקורא הישראלי היה עשוי להתרשם כי אף שפרון לא היה

47. הארץ, 24 בספטמבר 1973.

48. ידיעות אחרונות, 25 בספטמבר 1973.

מנהיג שמושגי הדמוקרטיה היו נר לרגליו, הוא נבחר לנשיאות בבחירות דמוקרטיות וכי טמון בבחירתו סיכוי לחלץ את ארגנטינה מן המשבר המתמשך שהיא נתונה בו.

הצל של לופס רגה

בחודשים הראשונים לשלטונו של פרוץ העניקה התקשורת הישראלית תשומת לב מעטה למתרחש בארגנטינה. מלחמת יום הכיפורים והטלטלה שפקדה את החברה הישראלית ואת המערכת הפוליטית במהלך הקרבות ובחודשים שלאחר מכן מסבירים את צמצום העניין, לזמן־מה לפחות, במתרחש בדרום אמריקה.⁴⁹ עם זאת, משלחת ישראלית השתתפה, בעיצומה של המלחמה, בטקס ההשבעה של פרוץ. בראש המשלחת עמדו יעקב צור והשגריר בבואנוס איירס, אליעזר דורון. עיתוני ישראל דיווחו שהמשלחת התקבלה בברכה.⁵⁰ המלחמה פרצה שלושה ימים לפני הטקס, אולם במשרד החוץ בירושלים הוחלט שצור ייצא בכל זאת לארגנטינה. עם בואו לשם משך צור את תשומת לבם של העיתונאים הזרים שביקשו ממנו מידע ופרשנות על המתרחש בחזיתות המלחמה בסיני וברמת הגולן.

כאן מן הראוי לציין שערב מלחמת יום הכיפורים היתה הקהילה היהודית בארגנטינה מפוצלת מתמיד. סביב חגיגות ה־25 להקמתה של מדינת ישראל התפצלה ההסתדרות הציונית מפרשו ממנה מפלגות הימין הציוני, ואילו בחגיגות שנערכו באצטדיון הלונה־פארק שבבואנוס איירס, רק בחודש אוגוסט,⁵¹ הובך סגן יושב־ראש הכנסת יצחק נבון, הנציג הישראלי הרשמי לאירוע, כאשר נוער ציוני שמאלי השמיע קריאות בגנות אפליית הערבים במדינת ישראל ודיכוי הפלסטינים בשטחים הכבושים.⁵² צעירים יהודים רבים, ובעיקר אלה הלומדים באוניברסיטאות, היו שקועים בראש ובראשונה בהתרחשויות שפקדו את ארגנטינה וגם הם היו חדורים בצפייה לתקופה החדשה שתחל עם שובו של הפרוניזם לשלטון. עמדותיו של האגף השמאלי של הפרוניזם – שהתאפיינו בגישה ביקורתית כלפי ארצות־הברית

49. למחקר חדש על מלחמת יום הכיפורים ראו: Abraham Rabinovich, *The Yom Kippur War: The Epic Encounter that Transformed the Middle East*, New York 2004

50. הארץ ודבר, 17 ו־23 באוקטובר 1973; *Aurora*, 17 October 1973; ראו גם: צור, כתב־האמנה מס' 4, עמ' 213-216.

51. הפדרציה הציונית בארגנטינה החליטה לדחות את החגיגות על רקע האווירה המתוחה ששררה בארגנטינה לקראת השבעתו של קמפורה לנשיאות. רב אלוף (מיל') חיים לסקוב, שעמד לטוס לארגנטינה לאירועים אלה, נאלץ לבטל את צאתו לשם. ראו: 'נדחתה חג הכ"ה לישראל בארגנטינה', מעריב, 30 במאי 1973.

52. ראו מאמרו של נתן לרנר, 'אמריקה הלאטינית: קורות', ועדותו של יעקב צור, בתוך: משה דייויס (עורך), הזדהות האומה עם המדינה בעקבות מלחמת יום הכיפורים, ירושלים 1975.

וכלפי ישראל בעלת בריתה המזרח-תיכונית ובגישה אוהדת לתנועות שחרור לאומי בעולם השלישי ובכלל זה התנועה הפלסטינית – מצאו הד גם בקרב צעירים אלה.⁵³ מצד אחד, העניין שגילו יהודי ארגנטינה באותם ימים במתרחש בישראל היה קטן מן הצפוי, אם משום שתשומת לבם הופנתה לאירועים הדרמטיים בארצם עם שובו של פרון ובחירתו לנשיא לאחר שורה של טלטלות ותהפוכות פנימיות, ואם משום שהניחו, בהסתמך על מלחמת 1967, שישראל צפויה לנצח ובמהרה.⁵⁴ יעקב צור ציין כי 'היהודים האמינו שגם במלחמה זו, כמו לפני שש שנים, אין ישראל מגלה את היקף ניצחונותיה כדי למנוע התערבות של המעצמות הגדולות, וראשי הציבור התייחסו בביטול לדיעות שהגיעו מביירות ערב, גם כאשר היו נכונות (כך למשל הודעת סוריה על כיבוש מוצב החרמון), כי התרגלו להתפארות שווא של הערבים'.⁵⁵ רק עם התמשכות המלחמה החל מתערור חשש של ממש. מצד אחר, במלחמה זו, יותר מאשר במלחמות ישראל הקודמות, היו בין המגויסים, ולכן גם בין ההרוגים והפצועים, בני משפחותיהם של יהודי ארגנטינה שהיגרו במהלך השנים לישראל והתעררו בה. נתן לרנר, מי שהיה בשלהי שנות החמישים סגן נשיא הדא"א (Delegación de Asociaciones Israelitas Argentinas), ארגון הגג של יהודי ארגנטינה, הדגיש כי 'המלחמה הביאה לחידוש הסולידאריות היהודית בחוגים שבעבר התבדלו ממסגרת פעולות קהילתיות קונבנציונאליות, בפרט קבוצות בעלות נטיות שמאלניות. אלה היו פעילים [עתה] בארגון של אסיפות פומביות ובעידוד פרסומן של הודעות פרו ישראליות על ידי לא יהודים'.⁵⁶ מאות צעירים יהודים נרשמו להתנדב להילחם להגנת ישראל, אך בפועל מרביתם לא הגיעו למזרח התיכון. אחרים ארגנו פעילויות הסברה בקרב ציבורים יהודים ושאינם יהודים.⁵⁷ מכל מקום, מי שציפו לנס עם כניסתו המחודשת של פרון אל ארמון הנשיאות התאכזבו. פרון כבר היה בסתיו חייו: קשיש, חולה ומוקף עוזרים, שמקצתם לפחות עוררו סימני שאלה בהתנהגותם. הבולט שבהם היה לופס רגה, שמאז מאי 1973 כיהן כשר הרווחה החברתית. לופס רגה שירת בתפקיד זוטר במשטרה הפדרלית עד שנת 1961. בעת שירותו חיבר ספר של 740 עמודים בשם אסטרוולוגיה אזוטריית (*Astrología esotérica*), הכתוב בשפה מעורפלת ובו תאוריות מוזרות על 'הצבעים של שמות ושל מדינות' ועל חשיבותם של סגנונות שונים

53. לעניין זה ראו: חיים אבני, הנוער היהודי האוניברסיטאי בארגנטינה והציבור המאורגן, ירושלים 1971.

54. לתגובת יהודי ארגנטינה על מלחמת 1967 ראו: חיים אבני, 'האמנם מפנה? מלחמת ששת הימים והציבור היהודי המאורגן', יהדות זמננו, 11-12 (1998), עמ' 263-300.

55. עדות צור אצל דייזיס, הזדהות האומה עם המדינה בעקבות מלחמת יום הכיפורים, עמ' 237-238.

56. לרנר, 'אמריקה הלאטינית: קורות', בתוך: דייזיס, הזדהות האומה עם המדינה בעקבות מלחמת יום הכיפורים, עמ' 116.

57. על תגובות שונות בקרב יהודי ארגנטינה ראו: *Informativo DAIA*, 'Desde la agresión a Israel y el pueblo judío en Iom Kipur al cese del fuego', Buenos Aires 1973, pp. 6-10.

של מוסיקה למאפיינים הלאומיים. בגלל תפיסות כאלה זכה לופס רגה בכינוי העממי 'המכשף' (el brujo). לאחר שעזב את המשטרה הצטרף לפרון הגולה כאח סיעודי ובהדרגה צבר עוצמה והיה למוכר, המנתב כרצונו את לוח הפגישות של פרון ומעודד רק את מי שחפץ ביקרו. רבים הבינו שהנתיב לפרון עובר דרך לופס רגה ולכן מן הראוי לטפח קשרים טובים אתו. מזכ"ל המפלגה הפרוניסטית דאז, חואן מיגל אבאל מדינה (Abal Medina), סיפר כעבור כרבע מאה כי 'ככל שמצב בריאותו של הגנרל הידרדר, כך גדלה השפעתו של לופס רגה. בנובמבר 1972 לא השתתף לופס רגה בשום ישיבה בעלת תוכן פוליטי. הוא רק היה נכנס לישיבות כדי להגיש קפה. בסוף פברואר 1973 הוא כבר השתתף בישיבות והיה משתף את כולם בדעותיו. באפריל הוא כבר ישב בלשכתו של פרון ונטל חלק בכל הישיבות כאחד המנהיגים. לופס רגה היה מתערב בכול, ופרון אפשר לו את זה'.⁵⁸ ואילו אליעזר דורון, שהיה שגריר ישראל בבואנוס איירס בעת חזרתו של פרון, הציג כך את לופס רגה:

עם שובו של פרון לארגנטינה, נתמנה לשר־הסעד בממשלה ובתפקידו הבלתי־רשמי – ה'ראספוטין' של הנשיאה פרון, אלמנת הנשיא הנפטר. האיש מואשם על ידי רוב רובו של העם הארגנטיני כאיש החשוד בשחיתות־המידות, עריץ, משתלט על פרון בזקנתו ובחולשתו, ורודה בגברת פרון לאחר שעלתה על כס הנשיאות. הוא הצליח לברוח חזרה למדריד לפני ההפיכה הצבאית [של מרס 1976], כשהוא משאיר אחריו מוניטין של ריקא ופוחז, גנב ופושע. [...] יצא לו גם שם של אנטישמי. [...] הוא עוסק באסטרולוגיה ובפארה־פסיכולוגיה וממקורות אלה וכן מלימוד התלמוד והקבלה (כך טען הוא להגנתו), יודע הוא להעריך את העם היהודי ואת כישרונותיו.⁵⁹

לופס רגה נתפס כמי שעודד תפנית פרו־ערבית במדיניות החוץ של ארגנטינה ובייחוד את הידוק הקשרים עם לוב, דבר שעורר דאגה במשרד החוץ בירושלים וגם בקרב יהודים בארגנטינה.⁶⁰ לוב היתה ספקית הנפט העיקרית של ארגנטינה ולאחר שלופס רגה חתם עמה על כמה הסכמים כלכליים הוא אמר כי נוכחותם של יהודים בממשלת ארגנטינה העמידה

58. *Página*, 12, 20 June 2003. על ההידרדרות במצבו הבריאותי של פרון בחודשי חייו האחרונים ראו:

Andrew Graham-Yool, *Agonía y muerte de Juan Domingo Perón*, Buenos Aires 2000

59. אליעזר דורון, בתצפית ובעימות: מיומנו של שגריר ישראל, ירושלים 1978, עמ' 293. בזכרונותיו של צור תואר רגה 'נוכל', 'חסר השכלה, אך בעל יומרות של בקיאות בכול, למן חוכמת אצטגנינות ועד למסתרי הזוהר הקדוש'. ראו: צור, כתב־האמנה מס' 4, עמ' 211-212.

60. ביטוי סמלי לקשר המתהדק בין שתי המדינות היה אפשר לראות בהסכם בין 'המכון ללימודי העולם השלישי' (Instituto del Tercer Mundo) של אוניברסיטת בואנוס איירס לבין שגרירות לוב בארגנטינה, ולפיו יופצו בארגנטינה כתבי מועמר קדאפי בספרדית וקובץ מנאומי פרון יופץ בערבית בלוב. ראו: *Aurora*, 28 January 1974

אותה בעמדה לא נוחה במשא-ומתן עם מדינות ערב – רמז ברור לחוסה חלברד.⁶¹ לופס רגה הפך לערוץ שדרכו זכתה 'האנטישמיות הערבית הממלכתית' למידה גדולה יותר מבעבר של השפעה בארגנטינה והיא הצטרפה לרפרטואר המוכר של 'רוצחי האל, קבוצה לאומית תרבותית בלתי מתבוללת, קומוניסטים מהפכנים, קפיטליסטים משחיתים הכלכלה וציונים בעלי אזרחות כפולה – אשר שימשו כאוצר הדימויים של האנטישמיות העממית'.⁶²

הימין הפרוניסטי ותומכי רגה הפנו אצבע מאשימה לא רק לעבר שר הכלכלה חלברד, אלא גם כלפי שלושה יהודים בולטים אחרים בארגנטינה, ששירתו כביכול אינטרסים 'זרים': חוליו ברונר (Bronner), נשיא קונפדרציית העסקים CGE, העיתונאי רב ההשפעה האקובו טימרמן (Timerman), ואיש הכספים דויד גראיוור (Graiver).⁶³ משלחת של ראשי הקהילה היהודית המאורגנת נפגשה עם פרון והביעה דאגה נוכח ריבוי הפרסומים האנטישמיים וההאשמות התוקפניות כלפי יהודים. פרון דחה את תאוריית הקשר האנטי-ארגנטיני, שכביכול נרקם בהשתתפות יהודים, וראשי הדא"א דאגו לפרסם את עמדתו זו באוקטובר 1973. עם זאת, פרון נמנע מלגנות או מלהוקיע גורמים אנטישמיים במחנה תומכיו ההטרונגי. כל עוד הכריזו על עצמם פרוניסטים, אך לא התיימרו לדבר בשמו של 'המנהיג', הוא אפשר להם להביע את דעותיהם השונות, ולעיתים סותרות, בכל מיני סוגיות, ובכלל זה בעניין היהודים. כאן ראוי להדגיש שארבעת הנשיאים שהתחלפו ב'בית הוורוד' במהלך שנת 1973 אמנם דיברו נגד האנטישמיות, אולם בפועל האירועים האנטישמיים רק החריפו, ובארגנטינה נרשמו דיווחים על תקריות אנטישמיות יותר מבכל מדינה אחרת.⁶⁴ התבטאויות שונות חזרו בעניין 'תוכנית אנדיניה' (Andinia), ולפיה חברו כביכול 'זקני ציון' לציונות הבין-לאומית ולמדינת ישראל כדי לתכנן את ניתוק הפרובינציות הדרומיות של ארגנטינה באזור פטגוניה ולהקים בהן את מדינת אנדיניה, המדינה היהודית השנייה.⁶⁵ להתבטאויות אלה התוספו

61. לרנר, 'אמריקה הלאטינית: קורות', בתוך: דייויס, הזדהות האומה עם המדינה בעקבות מלחמת יום הכיפורים, עמ' 112. עוד על קשרי הכלכלה בין לוב לארגנטינה באותם חודשים ראו: Aurora, 7 February 1974, 29 May 1974

62. חיים אבני, 'האנטישמיות בארגנטינה: גבולותיה של סכנה', בתוך: צבי מדין ורענן רייך (עורכים), חברה וזהות בארגנטינה: ההקשר האירופי, תל-אביב 1997, עמ' 165-197; Attitudes, Victor Mirelman, 'Attitudes', *Jewish Social Studies*, 37, 3 (1975), pp. 205-220

63. Leonardo Senkman, 'The Right and Civilian Regimes, 1955-1976', in: Sandra McGee Deutsch and Ronald H. Dolkart (eds.), *The Argentine Right: Its History and Intellectual Origins, 1910 to the Present*, Wilmington, DE 1993, pp. 119-145

64. Comité Judío Argentino, *Comunidades judías de Latino América*, pp. 36-47; Naomi F. Meyer, 'Argentina', *American Jewish Yearbook*, 74 (1973); *ibid.*, 75 (1974-1975)

65. 'El "Plan Andinia"', appendix in Aurelio Sallairai, *Los Protocolos de los Sabios de Sión y la subversión mundial*, Buenos Aires 1972, pp. 269-274
DAIA, *Versión argentina de la mayor superchería del siglo*, Buenos Aires 1972

פרסומים אנטישמיים דוגמת יוליסס (*Ulises*) וקבילדו (*Cabildo*), שהסיתו נגד ההשפעה היהודית הרבה מדי כביכול בבואנוס איירס.⁶⁶ בארגנטינה התחיל רווח גם המושג 'סינרקייה' (*sinarquía*), שהיא קונספירציה בין-לאומית אנטי-ארגנטינית ששותפים בה כביכול הקפיטליזם, הקומוניזם, הציונות ו'הבונים החופשיים'. פרוץ עצמו השתמש במושג זה פעמים אחדות וקשר אותו, בטרם שובו לשלטון, בין השאר ליהודים או לציונים.⁶⁷ ואולם לא רק בשיח אנטישמי היה מדובר, אלא גם בפגיעה פיזית שבחלקה נעשתה בידי הארגון הלאומני, הימני והאנטישמי 'הברית הלאומנית לשחרור' (*Alianza Libertadora Nacionalista*). בין השאר נפגעו בית-הכנסת הספרדי 'שלום' בבואנוס איירס ומרכזים קהילתיים ברחבי המדינה, ונמרחו סמאות אנטישמיות על קירות מבנים במקומות שונים. עם זאת, יש לראות אלימות זו בין השאר גם במסגרת הרחבה יותר של גל האלימות שסחף את החברה הארגנטינית כולה בשנות השבעים.

כדי להבטיח יחס אוהד של הפלגים הפרוניסטיים השונים גם בעידן שלאחר פרוץ, מיהר הדאי"א לפרסם מקבץ מנאומי פרוץ משנות הארבעים והחמישים ודיווחים על פגישות מנהיגי הארגון אתו בשנים 1973-1974, שבכולם ביטוי אהדה של פרוץ לקהילה היהודית בארצו וגיבוי נחרץ לאנטישמיות ולגזענות.⁶⁸

מותו של פרוץ

מות פרוץ ב-1 ביולי 1974 שימש הזדמנות לסיכומים והערכות גם בכלי התקשורת הישראליים, ויש בהם כדי לבטא את עמדת העיתונים השונים לא רק כלפי המאורעות שהתרחשו בעת ההיא, אלא גם כלפי התופעה הפרוניסטית בכללותה. ידיעות אחרונות, כהרגלן סנסציוני יותר מן היומנים האחרים, שוב הרבה בפרסום תמונות מארגנטינה ובתיאור הדמעות וההיסטריה ברחובות בואנוס איירס, וציין גם שמשחק הכדורגל של נבחרת ארגנטינה במסגרת גביע העולם (מונדיאל) בגרמניה לא נדחה לרגל מותו של פרוץ.

דווקא על המשמר, שבשנות הארבעים והחמישים ניסה לא פעם לעמוד על פשרה של תנועה חברתית-פוליטית זו, מיעט עתה לעסוק בארגנטינה ולא סוקרה בו כלל ההלוויה האדירה של פרוץ, שהזכירה את המראות מן האבל ההמוני על מותה של אוויטה ביולי

66. על קבילדו ועמדותיו האנטישמיות ראו: Carlos Waisman, 'Capitalism, Socialism, and the Jews: The View from *Cabildo*', in: Elkin and Merk (eds.), *The Jewish Presence in Latin America*, pp. 233-252

67. *Primera Plana*, 23 July 1971; *La Razón*, 13 December 1972; Juan D. Perón, 'Prólogo', in: Enrique Pavón Pereyra, *Coloquios con Perón*, Madrid 1973, p. 9

68. DAIA, *Perón y el pueblo judío*, Buenos Aires 1974

שובו של חואן פרון לשלטון בראי העיתונות העברית

1952.⁶⁹ ביום שלאחר מותו פרסם העיתון ידיעה שכותרתה 'פרון מת! חואן פרון האיש החזק של ארגנטינה בשנות הארבעים והחמישים אשר חזר לשלטון אשתקד'.⁷⁰ למחרת הופיעה בעל המשמר כתבה קצרה, 'האגדה לבית פרון', ובה סקירה היסטורית תמציתית והתייחסות למוצאה החברתי ה'בעייתי' של רעייתו השלישית, איסבל מרטינס, שהיתה רקדנית בטן בפנמה ועתה תתפוס את מקומו.⁷¹ על המשמר לא דן בדרכי שלטונו של פרון או במאפייני ממשלותיו ולא פרסם תחזיות בדבר הצפוי בארגנטינה. עם זאת, הכתבה הקצרה העלתה על נס את היחסים הטובים של פרון עם ישראל לעומת קשריו הרופפים עם הערבים. בהכללה אפשר לומר שעל המשמר ביטא קו אוהד לפרון ערב שובו לארגנטינה, אולם יחסו אל האיש ואל תנועתו הצטנן במידת-מה אחר-כך.

בעיתונים אחרים בלטה עוד יותר הדיכוטומיה בין ציון יחסיה הטובים של ישראל עם ארגנטינה הפרוניסטית (כולל אזכור מברקי התנחומים הרשמיים ששלחו לבואנוס איירס הנשיא אפרים קציר, שר החוץ יגאל אלון ויושב-ראש הכנסת ישראל ישעיהו והחלטת שר הפנים שלמה הלל להוריד את דגל המדינה לחצי התורן כאות השתתפות באבלה של ארגנטינה על מות נשיאה) לבין ביקורת נוקבת על מה שהוצג כמשטר רודני נוקשה, שלא אפשר פעילות אופוזיציונית.⁷² כל אמצעי התקשורת הדגישו את הערצתם של ארגנטינים רבים לפרון בצד העוינות של ארגנטינים רבים אחרים שהתנגדו לשלטונו. למשל, מעריב כתב כי 'ארגנטינים רבים רחשו איבה לפרון על האמצעים שבהם אחז בשתי תקופות הנשיאות הראשונות שלו בשנות הארבעים והחמישים, כאשר ניצל את התמיכה העממית בו לדיכוי של אופוזיציה וחירויות הפרט, אך רבים יותר רחשו לו אהבה וכבוד גם במשך 18 שנות גלותו בעקבות ההפיכה הצבאית שהדיחה אותו מהשלטון'.⁷³ הכתבה גוללה את המהלכים הפוליטיים של פרון בכהונתו האחרונה, אגב ציון הקשיים העצומים שנאלץ להתמודד עמם. בסיכומו של דבר אין הכתבה מציגה תמונה שלילית של פרון על אף טעויות העבר שעשה. שלושה ימים אחר-כך פרסם מעריב כתבה רחבה של הדיפלומט הישראלי יעקוב צור, שהציג תמונה חיובית מאוד של פרון.⁷⁴ צור, שהבין טוב יותר ממרבית פקידי הממשל הישראליים את התופעה הפרוניסטית, שזר במאמרו את הזווית האישית כמי שהכיר את פרון די מקרוב.

69. ידיעה מפורטת יותר על מסע ההלוויה ההמוני הופיעה בהצופה, 5 ביולי 1974.

70. על המשמר, 2 ביולי 1974.

71. על המשמר, 3 ביולי 1974.

72. דבר, 3 ביולי 1974; הצופה, 3 ביולי 1974. למעשה החל בשנת 1973 אפשר לראות כיצד ארגנטינה מאמצת במדיניות החוץ שלה עמדה אוהדת יותר כלפי הערבים, כפי שמראה ניתוח דפוסי ההצבעה שלה באו"ם בסוגיות הנוגעות למזרח התיכון. ראו: Regina Sharif, 'Latin America and the Arab-Israeli Conflict', *Journal of Palestine Studies*, 7, 1 (1977), pp. 98-122. ראו גם: Edy Kaufman et al., *Israel-Latin American Relations*, New Brunswick, NJ 1979.

73. 'מת חואן פרון - הנשיא שהיה תקוותה הגדולה של ארגנטינה', מעריב, 2 ביולי 1974.

74. יעקב צור, 'חזרתו ומותו של חואן פרון', מעריב, 5 ביולי 1974, עמ' 20.

צור ביקש לחשוף גם את הצד האנושי של השליט הארגנטיני ולהסביר את 'הניגודים הרבים בדמותו'. נראה כאילו מאמרו של צור מנסה לפצח את סוד הכריזמה וההצלחה של פרון ולענות על השאלה 'למה ישאיר מותו חלל גדול כל כך?'. ניכר שצור העריך את פרון כשליט בעל עוצמה וכישורים, שהיה עשוי, אילו היה צעיר יותר, לשנות את המצב בארגנטינה. במאמר מערכת העריך דבר כי 'שקיעת הפרוניזם לאחר מות פרון תהיה מהירה אף הרבה יותר משקיעת הגוליוזם לאחר הליכתו של דה גול'.⁷⁵ ואולם אם בצרפת שקיעת הגוליוזם לא לוותה בהתנגשויות אלימות, בין השאר בזכות מסורת דמוקרטית, 'הרי לארגנטינה ולפרוניזם אין מסורת כזאת ויש לחשוש על כן כי צפויים זעזועים קשים ואולי אף שפיכת דמים'. עיתון ההסתדרות הזהיר כי בנסיבות החדשות אורבת סכנה של ממש לאלימות אנטי-יהודית וקרא לראשי יהדות ארגנטינה לגלות עירנות ולנהוג בהתאם.

גם הארץ העריך כי 'מותו של חואן פרון משאיר חלל שהארגנטינים יתקשו למלאו. כל הכוחות הפוליטיים והסוציאליים בארץ התארגנו תוך התייחסות אליו. היעלמו יגרור במוקדם או במאוחר לשידוד מערכות של המפלגות על פי קווים אידיאולוגיים ברורים יותר. מותו גם יביא לפילוג בין יסודות שונים מאוד שפרון הצליח ללכדם'.⁷⁶ ניכרת בדברים מידה של הערכה שלא בלטה בדיווחי היומון בחודשים הקודמים. ערב פטירתו של פרון כתב העיתון ש'מחלת הנשיא שהוגדרה חמורה ביותר' קשורה למחלה העמוקה יותר של ארגנטינה. פרון שחי בגלות בספרד 'נקרא למעשה לחזור על ידי השליטים הצבאיים כאשר המצב החברתי במדינה היה על סף התפוצצות. [...] תנועת הפועלים נשארה "פרוניסטית". אך בפופוליוזם בעל סממנים פשיסטיים, שאפיין את התנועה בעת שלטונה הראשון, חלה התפלגות בין הימין והשמאל, כאשר השמאל נוקט יותר ויותר בשיטות טרור אורבני, שאיים במלחמת אזרחים בארגנטינה'.⁷⁷ הארץ הדגיש עוד שבתקופת כהונתו האחרונה התאפיינה מדיניותו של פרון במידה של מתינות ושמרנות לעומת מדיניותו בשנות הארבעים והחמישים. הארץ היה היחיד בין העיתונים היומיים בישראל שהמשיך לעדכן את קוראיו במהלך ההתרחשויות בארגנטינה גם בימים שלאחר מות פרון והשבעתה של רעייתו לתפקיד הנשיאה.

'רקדנית הקברט' שהיתה לנשיאה

פחות משבועיים לאחר הסתלקותו של פרון כתב שליח ההסתדרות בבואנוס איירס:

קשה עדיין להעריך את המשמעות הממשית הנובעת מהסתלקותו של מי שהיה במשך 30 השנים האחרונות הציר המרכזי של החיים המדיניים בארגנטינה. [...] הנקודה הבולטת

75. 'פרוניזם בלי פרון', דבר, 3 ביולי 1974.

76. הארץ, 5 ביולי 1974.

77. הארץ, 1 ביולי 1974.

ביותר הנזרקה לעין בימים אלה היא העובדה שלמרות היותו במשך שנים כה רבות מרכז העצבים של המדינה, הצליח האיש להוריש כה מעט לדורות הבאים. עובדה היא שהצופה הבלתי משוחד ימצא את ארגנטינה שלאחר פרון כמדינה מסוכסכת מבפנים, נעדרת יוקרה בינלאומית, ללא מנהיגות ראויה לשמה ושרויה במשבר כלכלי עמוק. גרוע מכל זה – לא נראה שבעתיד הקרוב עשויה המדינה להתגבר על ההלם אשר נגרם לה בהילקח ממנה המנהיג. ההפך הוא הנכון – צפוי כנראה מאבק על השלטון בין הפלגים השונים של התנועה הפרוניסטית. [...] הפיתרון המוכר כבר לארגנטינים במשך דורות עלול להופיע בצורה של הפיכה צבאית חדשה, אשר תוליך את המדינה לתקופה נוספת של אייציבות ומרירות.⁷⁸

מטבע הדברים, מותה של הנשיאה החדשה איסבל מרטינס דה פרון עוררה את עיקר העניין התקשורתי בעולם, ובכלל זה בישראל, בין השאר משום שאיסבל בת ה־43 היתה לאישה הראשונה שזכתה בתפקיד נשיא בחצי הכדור המערבי.⁷⁹ הכול הדגישו שקיבלה את הנשיאות בירושה ובלו קשר לניסיון ולכישורים מוכחים. בידיעות אחרונות הוצגה עלייתה לשלטון כפרק ברומן רומנטי (היום היינו אומרים בטלנובלה) ובו סיפור עלייתה לצמרת של רקדנית קברט חסרת אמצעים, מתוך התעלמות מן ההשלכות הממשיות שהיו להתרחשויות בארגנטינה על חייהם וגורלם של מיליוני בני־אדם.⁸⁰ גם על המשמר נדרש כאמור למוצאה החברתי 'הפרובלמטי' של הנשיאה החדשה. מעריב, שלא בלט באהדה לפרון, כתב עתה בלגלוג על נסיונה של איסבלטיסה לחקות את סגנונה של אויטה. העיתון פרסם מאמר של הנרי אקרמן, כתב Associated Press, שהדגיש כי הגברת פרון מאמינה גדולה באסטרולוגיה.⁸¹ הביוגרפיה של הנשיאה הטרייה הוצגה בדרך שאינה מחמיאה: 'הברונטית התמירה שהועסקה כרקדנית בקברט של פנמה, שם פגשה את חואן פרון, היתה תחילה מזכירתו, אחר כך אשתו ועתה הושבעה כנשיאת ארגנטינה בפועל'. העיתונים הזכירו כי איסבל פרון היתה בת למשפחה ענייה, לא סיימה אפילו כיתה ו' בבית־הספר היסודי וכי רק מאמציה של אמה הבטיחו שתסיים את לימודיה במחול. עוד הדגישו כלי התקשורת כי פרון כפה את נשיאותה של רעייתו על המערכת הפוליטית כולה.⁸² שבועות רבים התקשו העיתונים לאפיין את מדיניותה של הנשיאה החדשה והתייחסו אליה בספקנות ובחוסר אמון: 'השאלה הגדולה

78. אברהם אלון למרדכי חצור, 12 ביולי 1974, אה"ע IV-219, תיק מס' 10 ב'.

79. ביוגרפיה חדשה של איסבל פרון ראו: María Saenz Quesada, Isabel Perón, Buenos Aires 2003.

80. 'רקדנית קברט לשעבר – נשיאת ארגנטינה', ידיעות אחרונות, 1 ביולי 1974.

81. 'איובליטה פרון מנסה לחקות את הסגנון של אויטה', מעריב, 1 ביולי 1974.

82. 'גברת פרון בת ה־43 נבחרה כסגן נשיא, לפי רצון בעלה, עוד לפני חודשים מספר', הארץ, 1 ביולי 1974.

הניצבת עתה בפני ארגנטינה האם תוכל הגב' פרון למנוע ניסיון של השמאל והימין לנצל את ההזדמנות [...] לניסיון התמודדות כדי להשתלט על המדינה.⁸³

הצופה, בטאוניה של המפלגה הדתית-לאומית, שלא הרבה לעסוק בארגנטינה, אלא אם כן היה מדובר בענייני יהודים, גיור ועלייה, פרסם מאמר שהעלה סימני שאלה בדבר יכולתה של איסבל פרון לשמור על בסיס התמיכה החברתית והפוליטית של מפלגת השלטון. בה בעת הדגיש העיתון, שעם מותו של פרון הפכה רעייתו 'לסמל החדש של הפרוניסטים' וכי 'הפחד מפני שיבה לתקופה של משברים וחוסר ודאות, הוא שהביא את כל השכבה השלטת, ראשי הצבא וראשי המפלגות העיקריות, להתייצב מאחורי מאריה אסטלה מרטינו די פרון, ולאפשר לה להמשיך בדרך של בעלה. אולם לא רק אנשי השלטון התייצבו מאחוריה. גם המוני העם שעמדו ב-4 ביולי בגשם שוטף ברחובות בואנוס איירס, לחלוק כבוד לנשיאם [...] הביעו את אהדתם ותמיכתם בנשיאה החדשה של ארצם'.⁸⁴ הארץ בחר לפרסם תרגום לעברית של מאמר מאת ג'ונתן קנדל, שהתפרסם לראשונה ב-*New York Times*, ובו אופטימיות זהירה כלפי תפקודה הפוליטי של רעיית הנשיא המנוח.⁸⁵

לאופטימיות הזאת, כך התברר מהר מאוד, לא היה יסוד. פחות משנתיים כיהנה איסבל פרון בתפקידה ובפרק זמן זה הואצה הידרדרותה של ארגנטינה לתהום האלימות הפוליטית הרצחנית. כבר בשבוע השני לכהונתה נרצח שר הפנים לשעבר, ארתורו מור רואיג (Mor Roig), שפעל בממשלתו של הגנרל לאנוסה להעברה מסודרת של השלטון לידי ממשלה אזרחית נבחרת וכך סלל את הדרך לשובו של פרון. האחראים לרצח היו כנראה 'הצבא המהפכני של העם' או 'המונטונרוס'. בעיתונות הישראלית הודגש שבאותו שבוע נרצח גם העורך היהודי של היומון אל דיה (*El Día*), שראה אור בעיר לה פלאטה, דוד קרייזלבורד.⁸⁶ מכל מקום, מאותו רגע החלה למעשה מלחמה גלויה בין שמאל לימין. על-פי דיווחיו של ארגון אמנסטי אינטרנשיונל אירעו בארגנטינה במהלך שנת 1974 לבדה 300 רציחות פוליטיות. על-פי נתונים שפרסם *Buenos Aires Herald* הסתכם קציר הדמים של שנת 1975 ב-1100 הרוגים באלימות פוליטית. את מרבית החיסולים עשו חוליות רצח של הימין. ההגדרה של 'חתרנות' הורחבה מאוד ויושמה באופן שרירותי, כך שאפשרה הטלת אימה ופחד על המפלגות הפוליטיות, על העיתונות, על האוניברסיטאות, על מערכת המשפט ועל האיגודים

83. שם.

84. ש' אהרוני, 'בארגנטינה צופים בדאגה לקראת העתיד', הצופה, 9 ביולי 1974.

85. 'איזבל מלה ריוחה לנשיאות', הארץ, 5 ביולי 1974.

86. קרייזלבורד נחטף לאור היום במרכז העיר לה פלאטה, בירת הפרובינציה של בואנוס איירס, בידי קבוצה של כתיסרס אנשים מזוינים. כעבור ימים אחדים נתגלתה גופתו בבית בפרבר של העיר, לאחר שהמסטרה ניהלה קרב יריות עם שני אנשים שהוגדרו 'קיצונים'. בהצופה נכתב שקרייזלבורד 'הגן נמרצות בעיתונו על ישראל ועניינים יהודיים. בעבר היה חבר של סניף שוחרי האוניברסיטה העברית בלה פלאטה'. עוד הודגש כי גופתו הובאה לקבורה בבית העלמין היהודי של לה פלאטה. הצופה, 19 ו-21 ביולי 1974.

שובו של חואן פרון לשלטון בראי העיתונות העברית

המקצועיים.⁸⁷ התופעה של אנשים שנחטפו ונעלמו, ה'דסאפארסידוס' (desaparecidos), המזוהה כל-כך עם המשטר הצבאי שתפס את השלטון במרס 1976, התרחבה מאוד כבר בשנת 1975. כהונתה של איסבל, שאימצה מדיניות כלכלית ימנית בעלת מאפיינים אוטוריטריים, התאפיינה אפוא במשבר פוליטי וכלכלי, בטרור ובאינפלציה דוהרת. ארגון AAA, שפעל בברכתו של השר לופס רגה, העדיף לא פעם לחפש את קורבנותיו בקרב פעילי שמאל יהודים ולעתים אף פעל נגד יהודים שלא היו קשורים כלל לשמאל. ואולם חברי הארגון נהנו ממידה רבה של חסינות.

השילוב של אלימות פוליטית, סחרור אינפלציוני ונשיאה משוללת סמכות פוליטית ומוסרית היה בבחינת הזמנה מתמדת להפיכה צבאית. בסוף דצמבר 1975 התחולל נסיון הפיכה בהנהגת קצין לאומני של חיל האוויר, אולם ללא השתתפות חילות היבשה נכשל הניסיון הזה. עם זאת, התחושה בבואנוס איירס בתחילת שנת 1976 היתה שתפיסת השלטון בידי הצבא היא בלתי-נמנעת. אנדרו גרהם-יול (Graham-Yool), מעורכי *Buenos Aires Herald* באותן שנים, כתב בספרו: 'הצבא, הצי וחיל האוויר עודדו שמועות על הפיכה מאז כשלושה של התקוממות חיל האוויר, ממש לפני חג המולד [...] מאז הושמה הממשלה ללעג בכל כותרת עיתונאית [...] כל מעידה של הממשל המגוחך עוררה פרץ של צהלה גלויה'.⁸⁸ ואכן ב-24 במרס 1976 כבר שיתפו הזרועות השונות של הכוחות המזוינים פעולה ולקחו לידיהן במישרין את מוסרות השלטון. עכשיו ייצא השלטון החדש למערכה לפירוק מדינת הרווחה הפרוניסטית על גלגוליה השונים ולחיסול השמאל לגווניו השונים, מערכה שתגבה מחיר דמים נורא.

סיכום

בטרם הצגת מסקנותיו של מאמר זה תועלה שאלה רחבה יותר, הנוגעת למידע שסיפקו העיתונאים לקורא העברי נוכח ההתרחשויות הממשיות בארגנטינה. האם יכול הקורא לקבל תמונה מהימנה ומקיפה של המציאות בזירה רחוקה כמו אמריקה הלטינית? דומה שהתשובה לכך היא שלילית. השאלה כיצד מסקרים עיתונים חדשות חוץ נדונה לא פעם בספרות המחקר האמריקנית, ובייחוד נבחנו היבטים הנוגעים לדרך שבה גייס הממשל את כלי התקשורת לקידום יעדי מדיניות החוץ שלו, הקשר בין מידע ודעה על המתרחש במדינות אחרות, או מידת השפעתם האפשרית של כתבי החוץ על דימוי של מנהיגים ושל תנועות

87. לדיון במקורות הטרור הממלכתי הארגנטיני ראו: רענן ריין, 'חתרנות', עיניים וסיכול ממוקד: מה לימדו הצרפתים את אנשי הצבא הארגנטינים?', זמנים, 87 (קיץ 2004), עמ' 40-51.

88. גרהם-יול, מצב של פחד, עמ' 78-79.

פוליטיות במדינות זרות.⁸⁹ חלק ניכר מן הדיון הזה אינו רלוונטי לענייננו במאמר זה.⁹⁰ המקום השולי יחסית של ארגוני התקשורת של ישראל והעובדה שלא ישבו אף פעם בבואנוס איירס כתבים קבועים של העיתונים הישראליים תרמו לדיווח לא רצוף ובלתי־אחיד ברמתו ובהיקפו, שלא אפשר לקוראים להבין את מאפייני הפרוניזם ואת ההטרונגיות הרבה של מחנה תומכיו, את דפוסי מנהיגותו של פרוץ, הסיבות לשובו של הפרוניזם לשלטון ושקיעתו לאחר מכן. התמונה שהתקבלה היתה מקוטעת, סכמטית ונעדרת גוונים. בעבור החוקרים אין העיתונות הישראלית ראויה לשמש מקור היסטורי להתרחשויות בארגוני או בכל מדינה זרה אחרת. סיקור התרחשויות בזירה הבין־לאומית יכול לסייע להבין כיצד פירשה ומפרשת החברה הישראלית את העולם הסובב אותה וכיצד יחידים וקבוצות בתוכה מגייסים התרחשויות במדינות אחרות לצורך הצדקת השקפת עולמם ועמדותיהם האידאולוגיות.

מכל מקום, נראה כי העיתונות הישראלית ייחדה מקום נרחב יחסית לאירועים בארגוני ועקבה בתשומת לב אחר המתרחש בבואנוס איירס. הדברים בולטים במיוחד לנוכח העובדה שהחל באוקטובר 1973 עברו המערכת הפוליטית והחברה בישראל, ולפיכך גם התקשורת, לעסוק בראש ובראשונה במלחמת יום הכיפורים, בקורבנותיה הרבים ובאחריות למחדל הבטחוני. כמו בתקופת שלטונו הראשונה של פרוץ, שהסתיימה בספטמבר 1955, גם בתקופת דיונו אין לדבר על דימוי חד־ממדי ואחיד בעיתונות העברית, אולם הדגשים בעיתוני ישראל השתנו לאורך ציר הזמן.

בסוף שנות הארבעים ובראשית שנות החמישים היה דימויו של הפרוניזם מורכב יותר. פרוץ הצטייר במידה רבה כידיד ישראל וכמי שהושיט יד מסייעת למדינה שזה עתה קמה והיא נאבקה על חייה וסובלת מצוקה כלכלית נוכח גלי ההגירה. דימוי זה בולט פחות בכלי התקשורת של שנות השבעים. גם העובדה שהעיתונות המפלגתית והאידאולוגית החלה נדחקת מפני העיתונות המסחרית גרמה לכך שהדיון בפרוניזם ובמאפייניו החברתיים היטשטש. דבר הביע שביעות רצון משובו של הפרוניזם לשלטון. כביטאון של ההסתדרות הכללית הוא הקפיד להדגיש את בסיס התמיכה העממי והפועלי של ממשלת פרוץ, וכעיתונה של מפלגת השלטון הוא הדגיש אינטרסים ישירים של מדינת ישראל והדיפלומטיה שלה ביחסיה

89. מלחמת וייטנאם והפלישה האמריקנית לעיראק הם שני מקרי מבחן מובהקים לדיון כזה. ראו: Daniel C. Hallin, *The 'Uncensored War': The Media and Vietnam*, Berkeley, CA 1986; William M. Hammond, *Reporting Vietnam: Media and Military at War*, Lawrence, KS 1999; John R. MacArthur, *Second Front: Censorship and Propaganda in the 1991 Gulf War*, Berkeley, CA 2004; David Miller (ed.), *Tell Me Lies: Propaganda and Media Distortion in the Attack on Iraq*, London 2003

90. לדיון זה יש משמעות בהקשר של התקשורת העברית ומדיניות ישראל בשטחים. ראו למשל: Daniel Dor, *Intifada Hits the Headlines: How the Israeli Press Misreported the Outbreak of the Second Palestinian Uprising*, Bloomington, IN 2004

שובו של חואן פרון לשלטון בראי העיתונות העברית

עם ארגנטינה. על המשמר, בטאונה של מפ"ם, שינה את העוינות שאפיינה אותו בעבר ביחסו לפרוניזם וגילה מידה של התלהבות מהתחזקות האגף השמאלי בתנועה הפרוניסטית. לכן קיבל בברכה את נצחוננו של קמפורה ואת חזרתו של פרון למולדתו. בהדרגה, בין השאר בשל פנייתו של פרון ימינה, פחתה התלהבותו של העיתון מן המתרחש בארגנטינה. מעריב והארץ נתנו את הסיקור הרחב ביותר והמגוון ביותר לאירועים בארגנטינה, ומעריב הפגין גישה מתנשאת וביקורתית כלפי הפוליטיקה הארגנטינית בכלל והפרוניזם בפרט. ישראל של שנות השבעים כבר היתה מדינה מפותחת, שהותירה את זכרונות תקופת הצנע מאחוריה, ואילו ארגנטינה החלה נתפסת כמדינת עולם שלישי. אין זה פלא אפוא שבעיני ידיעות אחרונות חזרתו של פרון לארגנטינה ולארמון הנשיאות היתה מעין טלנובלה לטינו-אמריקנית, והעיתון השתמש גם במקרה זה בשלל סטראוטיפים וקלישאות כדי למכור גליונות רבים יותר.

עמוד 444-ריק